

Rudme friskole gennem 50 år.

Ved *Martin P. Rudum*, Sødunge.

Dine børn vokse op med ære og tugt
over alle deres fædre,
i verden så vide at gøre frugt
og fyrster der at være.

Peder Plade.

(Sjællands første lutherske bisp.)

Rudme bys jorder blev udskiftet sidst i 1790erne. Før den tid bestod byen af 4 gårde og 1 hus; deraf var endda de to gårde sammenbyggede til en tvillinggård. Nu blev der lagt jord ud til lige så mange huse, som der var gårde. Men enhver vil kunne skønne, at det alligevel ikke var en by, der synede synderligt. Som om den var undselig ved sin lidenhed, skjulte den sig mellem skove; kun mod nordøst var der en smule lysning ud mod den delvis lyngklædte Lørup hede.

En gang — langt tilbage — havde byen vel en lille tid huset herredsfogden for Salling herred, men noget rygtbart Navn havde den aldrig vundet. Først

Rindne friskole 1910.

„med Eskesen er Rudme trådt ind i Verdenshistorien“, som Kold engang skæmtende sagde. Da der så tillige 1876 blev station på »Sydfynske bane«, ja så blev bynavnet mere landkendt.

Det var nu ikke alene byen, der var så bitte. Herringe sogn, hvortil den hører, har samme egenkab; det når kun 1950 tdr. land i flademål og havde 1801 kun et folketal af 272 og ved 1890 af 502 personer. Dog «lille og voven er bedre end stor og doven», ved vi, og derfor nøjes vi ikke med at nævne størrelsen, men fritter om, hvorledes de åndelige vilkår havde været og var, og her var sognet ved 1800tallet ret vel stillet.

Før 1668 var Herringe udsogn til Ringe. Siden havde det sin præst ene, til i 1846 Gæstelev blev udsogn. I et sådant «lille embede» skulde ingen præst gå og blive gammel og fed, men der var altid unge ivrige kræfter. Blandt dem kan nævnes

Peder Christian Steenvinkel

fra 1773—78, der har vundet et kendt navn i skolens historie her i Danmark. Vel var det først, efter at han var flyttet fra Herringe — først til Svendborg, siden til Assens — at han gennem skrift og skoler gjorde sig bemærket; men skriftet: *Tanker om et middel til større oplysning og sædelighed for almuen på landet*, der udkom 1782, var dog for en del udarbejdet på grundlag af hans erfaringer fra præstevirksomheden i Herringe.

Frederik Holmsted Tobiesen

var præst i Herringe fra 1791—97, da han flyttede til Vindinge ved Nyborg. Han har vel været her som

hist, og fra Vindinge hedder det om ham: Tro og nidkær; hans levned rent og pletfri, rigt på troens frugter; agtet og elsket af menigheden. Kraftig og velbegavet; omtales endnu med megen respekt. (1863.)

Hans eftermand var

Lars Nielsen,

hvis fader var smed i Odense. I sin ungdom havde han selv været smedesvend, og noget af smedenaturen hængte stadig ved ham. Han var præst i Herringe fra 1797—1809, og det hedder om ham, at han var: meget retskaffen; han holdt fast ved den ortodoxe lære og virkede med megen iver for skole- og fattigvæsenet; men hans ubøjelige karakter og noget frastødende væsen pådrog ham stundom miskendelse og enkelte beboeres uvilje; en særdeles flittig og i sin tid kyndig landmand.

Biskoppen giver ham ved en visitats 1805 følgende skudsmål skrevet i kirkebogen: Overalt sporede jeg de herligste kundskabsfrugter som en rig høst af den værdige lærer velærværdige hr. Niensens flittige udsæd; hvorfor han herved være bevidnet den fortjænte agtelse.

Men fra 1809—29 kommer så en «fatal periode» i Herringe præstehistorie, i det præsten bliver

Andreas Bergmann,

en toldersøn fra Frederits. Han var en såre myndig herre, sognepave af den skrappe Art. Sit landbrug forstod han at drive som få, og sine Penge — ja, han var «meget økonomisk anlagt, mere end hans sognebørn satte pris på». Men «hans præstevirksomhed har ikke sat spor», hedder det fra Tjæreby ved Skel-skør, hvor han var præst 1834—62. Dette kan ikke

siges fra Herringe. Hvem der ikke er med mig, er mod mig (Math. 12, 30), det skal nok kendes i en præst gerning, og det kendtes her.

Jens Nikolaj Lund,

hans eftermand, var af en anden støbning, men han var kun så kort tid i Herringe (1830—34). «Jeg glemmer aldrig Herringe sogn», skrev han ved sin afrejse til Tommerup, hvor han blev faderens eftermand. Mangen gang sad han siden paa en bænk i Tommerup præstegårds have og så hen til Herringe, hvor han havde befunden sig så vel i glæde og sorg, og hvor kirkegården gemte støvet af et barn. «Hans retsindighed — hedder det om ham — og særdeles kalds- og forretningsdygtighed vandt anerkendelse såvel af hans embedsbrødre som af hans menigheder, der stadig tyede til ham om trøst og råd.»

Hans søster Sofie var gift med historikeren Niels Mathias Petersen; hun havde da også et godt lov på sig.

Johan Kristian Hømpel,

barnefødt i Fåborg, var den næste i rækken. Han var en meget skikkelig mand, der blev vel lidt. I hans tid blev kirken istandsat, gravkapellet forsvandt, og det gamle snævre kor afløstes af det nuværende. Embedet øgedes med Gæstelev sogn, så det blev til at leve på. Men det kirkelige liv kunde præsten hverken øge eller nære; det sygnede mere og mere hen. Han døde i sommeren 1852 kun 54 år gammel.

Jørgen Kristian Ludvig Camradt

var en københavner. Han var sognets stærkeste mand og en skælm til at skose folk. Sognebåndsløsning, og

hvad der var i slægt dermed, var han en bøs modstander af, men ellers i mange Maader en velvillig mand. Da det var i hans dage, Rudme friskole kom i gang, vil der senere blive lejlighed til at lære ham nærmere at kende.

Degnerækken er der kun ringe rede på.

A. A. Gemzøe,

der døde 1778, havde været degn her i 45 år. Hans Enke, Margaretha Ingner, blev tre år efter gift med Hans Rasmussen Alsing i st. Jørgen ved Svendborg. En «Alsing» var blandt friskolens første fædre.

Sr. Anders Lillegård

blev hans eftermand. Det pæne Sr. (sieur) «herre» for ved hans navn tyder på, at han var velstuderet. Han dør 1797, og hans kone, der var fra Kværndrup, dør 1832 i hospitalet som almisselem, 79 år gl. — Om

Rasmussen, Hunderup, Simonsen og Madsen,

der hver en kort tid var degn i Herringe, ved jeg lidet eller intet, men fra 1815 har vi

C. N. Andersen.

Han var en særdeles duelig og afholdt lærer af den filantropiske retning. Han var uddannet på Bernstorffminde og var en varm beundrer af forstander Oest. Men han og præsten kunde ikke spændes, og præsten var jo sognets grumme hersker. Så søgte han bort, og da Bergmann også søgte andet embede, hændte det, at de begge flyttede fra sognet omtrent samtidig.

Andersen nøjedes ikke med at undervise i de

lovbefalede fag, men tog t. e. knægtene med ud i skov og mose at botanisere. Han forsøgte sig også som forfatter, idet han skrev og i 1827 udgav en bog om biavl, der vist er et udmærket værk for sin tid. Han flyttede til Ellerup og siden til Vindinge ved Nyborg, og her anlagde han sin have, så den dannede et danmarkskort. Efter hans bortrejse kom Herringe skole i en anden stil.

Hans Henrik Petersen,

der nu blev lærer, var en rå person, der drak og bumlede. I skolen var han rundelig til at bruge reb-tampen, og kræfter havde han. Han var kommen på en forkert hylde, og børnene måtte bære omkostningerne.

Det var en lang årrække, han var lærer i Herringe; han var det til sin død 1867, men da var fri-skolen i Rudme i så god en gænge, at det ikke mærkedes synderligt for den, at der i den offentlige skole kom en lærer af en anden støbning, ærøboen *Asmus Diderick Creutz*.

Efter disse træk af sognets præste- og degne-historie vender vi tilbage til Rudme by. Den var år 1800 som det hele sogn fæstegods til Fjellebro, men da denne gård 1801 skiftede ejer, blev gårdene til fals, og de Rudme mænd købte deres. Manden i den østlige part af tvillinggården hed *Kristen Kristensen*. Fra Ølstedgård, hvor han havde været ladefoged, var han 1793 bleven gift med *Ane Kirstine Hansdatter*, der sad enke i gården efter *Niels Jørgensen (Bæk)*. Han var da nu gårdmand i Rudme og stevfader til en flok Børn. Blandt disse var *Hans Nielsen*, der siden hen blev gift med *Maren Ditlevsdatter* fra Hund-

tofte og overtog gården. Deres datter, en ny *Ane Kirstine*, blev gift med *Hans Jørgensen*, også fra Hundtofte, og de overtog 1847 gården.

Hans Jørgensen og Ane Kirstine Hansdatter.

Hans Jørgensen og Ane Kirstine Hansdatter var dygtige folk. De ombyggede gården og rykkede den samtidig lidt sønder på, og medens det hidtil havde været byens ringeste gård i bygning, blev den nu langt den bedste. Der kom orden i og pyntelighed over gården, og jorderne blev bragt i en udmærket drift. Intet under da, at velstanden øgedes med årene. Men de havde nu til mer end gods og guld. Måske var det lægprædikanten *Johan Nielsen*, der først fik dem vakt, men snart fandt de vej til Ryslinge sognekirke, hvor *Vilhelm Birkedals* vækkende og frigørende forkyndelse lød. Søndag efter Søndag måtte de derhen,

og de ejede en rummelig vogn, så andre, der vilde samme vej, men ikke havde køretøj, kunde age med; og kneb det med plads på vognen, og det hændte ikke så sjælden, ja, så kom der én ud til.

I 1851 udbrød *Stigefejden*, fordi Birkedal og dr. Viberg i Rynkeby havde talt mod gendøberne ved et møde i Stige, skønt sognepræsten ikke ønskede deres «indblanding» i det, han mente ene hørte ham til: ordets forkyndelse inden for hans sogns grænser. Fejden, der bredte sig over hele landet, gav et afgørende stød til, at der i 1855 udkom: *Lov om sognebåndets løsning*, en lov, der i lange tider havde været kæmpet for fra grundtvigsk side. Sognepræsterne var nu ikke længer sognepaver, og pastor Camradt måtte opleve det rædsomme, at Hans Jørgensen og Ane Kirstine løste sognebånd til Birkedal, ja, at flere fulgte efter.

Men det ene drog det andet efter sig. Nu kom tiden, da Hans Jørgensens Børn nærmede sig den skolepligtige alder; og de måtte grue ved at tænke på forholdene i Herringe skole. Kunde deres børn måske nok som en velstående gårdmands børn undgå tampen, for en barnesjæl var der intet at hente. Og dog vilde de gerne, at deres børn i skolen fik noget, der var i pagt med den ånd, som gik gennem Birkedals forkyndelse.

Men se så, hvor det gik omkring andre steder i de sidste år! I *Trunderup* havde Jens Jensens selv i flere år undervist deres børn efter Kolds anvisning, og nu havde de i 1856 fået en friskole i gang i en gårdmands stue. I *Vejstrup* var en lignende skole sat i gang af deres kending Kristen Hansen. Mølleren i *Lunde* havde samme efterår fået en lille skole i gang

hos sig. Og den friskole, man hver Søndag havde lejlighed til at se i forbifarten til kirke, *Ryslinge*, den havde begyndt i Marts 1856 med 17 børn, og alt inden årets udgang havde den havt 41. I *Sødinge* havde i foråret 1857 rejst sig en friskole, og der sad nu Jens Schørring som lærer, ham, der tillige var hjælpepræst for Birkedal, og som de med glæde havde hørt i kirken, når Birkedal var hindret i selv at forrette gudstjeneste. Var det ikke, som alt kaldte på dem til selv at tage fat!

Og flere skyndede til; særlig må nævnes *Povlsen Dall*, Kolds medlærer i Dalby. I flere år havde Kold og han skiftevis været ude om sommeren at sætte friskoler i gang. Nu havde de nok at gøre hjemme, men lysten til at se skoler blive oprettet var ikke slukt; de pustede til de svage gnister. *Birkedal* og friskolelærer *Kristian Appel*, Ryslinge, styrkede også til, og så besluttede de sig til at søge at finde en lærer, og de bad Appel hjælpe dem. Han søgte til sin ungdomslærer fra Hyrup i Sønderjylland, Morten Eskesen; han stod for flytning, vidste han, og enden blev, at han sagde ja til opfordringen fra Rudme.

Morten Eskesen

er født i Uldebæk på vardeegnen den 5. Jan. 1826. Han lærte mere af livet end i skolen. Efter sin konfirmation var han i nogle år vinterskolelærer på forskellige steder, indtil han så 20 år gammel kom til *Snedsted* seminarium, hvor *Ludvig Christian Müller* var forstander og præst. Her kom han under påvirkninger, der satte sit præg på ham for hele livet. Det var først og fræmmest Müllers åndsfulde undervisning, men siden også ånden i «det mærkværdige år» 1848.

Han var derefter et par år lærer i sin hjemegn og viste her, hvad ånd der boede i ham. Men i 1851 blev han lærer i *Hyrup*, Bevtoft sogn, i Sønderjylland. Kærligheden til L. C. Müller, der var bleven præst i Starup, og hans danske sind drog ham derved. Imidlertid døde Müller, og Eskesens rette tid til at få Sønderjyderne i tale var ikke kommen, derfor måtte han på flytte, først til *Uth* højskole, der dog ikke ret vilde arte sig som højskole, siden til *Hindholm* og derpå som huslærer til *Hans Kryger* i Bevtoft. Herfra kom han til Grundtvigs højskole, *Marielyst*, da denne åbnedes den 3dje Novbr. 1856. Marielyst lå så nær ved København, at han også fik adskilligt derinde at gøre. Således gik et par år, og det var da hans agt at søge tilbage til Sønderjylland. Men nornerne havde tvundet trådene anderledes, og det blev til Rudme, han kom.

«Nu vil jeg ønske Dem Guds velsignelse til Deres gerning på Fyn», var Grundtvigs sidste ord til Eskesen, da han var henne at sige farvel. Meget, det følte han, havde han at takke Grundtvig for i de to år, han jævnlig var kommen i hans hus; mangt et frø var der sået, og meget havde fået vækst.

Med rejsepenge i lommen, Povlsen Dall havde bragt, stævnedes han nu ad Fyn til, og få dage efter vandrede han sammen med Appel til Rudme. Da de vel var kommen over bygrænsen, blev de budt velkommen af «Holtesmeden», *Hans Jakob Alsing*, der kom løbende ud fra smedjen og jublende udbrød: «Her har vi manden, vi har længtes efter så længe».

Snart stod han i gården, hvor skolen skulde være til huse, og Hans Jørgensen og Ane Kirstine bød ham hjærtelig velkommen. Lidt efter samledes

de forældre, hvis børn skulde søge skolen, og hurtig var de og Eskesen som gamle bekendte.

Hans Jørgensens gård, hvor Rudme friskole oprettedes.

Dagen efter, *Mikkelsdag 1858*, åbnedes Rudme friskole i Hans Jørgensens havestue med 12 børn. Forældrene var igen til stede, og man begyndte med salmen: *Alt står i Guds faderhånd*. Siden tog Eskesen til orde, så både børn og forældre blev glade derved.

Kold, mørk og tung havde almueskolen været eller vilde have blevet for disse børn; nu oprandt der derimod en vårtid for dem, da sjælens frø kunde spire og skyde frem, komme til udvikling og danne bløster. Skolegang blev glædesgang, og forældrene, særlig mødrene, mødte med tit og mangen gang. Aldrig havde de mødt den kristelige børnelærdom før på sådan måde, og dog var det, som de i løn havde gået og længtes efter den. Det blev et velsignet møde.

Balles lærebog og Birchs Bibelhistorie, ja *Thonboes* med, ja de blev liggende hjemme paa hylden og støvede til; der har vi yngre siden fundet dem og måttet spørge, hvad det var for sager. Imens gjorde «det

levende ord» sin gerning i skolen. Det kunde hænde, at folk ude omkring troede, at med lærebøgerne forsvandt bøgernes brug i skolen; men sådan forholdt det sig ikke, der fik netop flere bøger indgang i skolen, ja lige ind til *Hammerichs Svenske læsestykker*. Men hvad, det er tit vanskeligt for folk at hitte rede på noget «nyt»; vi kan bare lægge mærke til, at der endnu er mennesker, der ikke kender forskel på «det levende ord» og «det mundtlige ord», så de tror, at med «den fortællende methode» har det levende Ord holdt sit indtog.

Hvad Eskesen havde nænnet på Snedsted lærerskole, havde han fået uddybet under sit samvirke med Grundtvig, og det var godt, at det var en veludviklet mand, der stod for Rudme friskole, ti det må ikke glemmes, at de fleste af dem, der sluttede sig til skolen, var mer eller mindre påvirkede af den gamle pietetiske opvækkelse. Det var med ængstelse, de så gudesagn, kæmpeviser og lignende holde indtog i skolen. Vel havde *Agerbæks* og *Birkedals* vidnesbyrd givet dem et godt skub fremad, men synskredsen var endnu snæver, der trængtes til et frigørelsens arbejde.

Men Eskesen havde ikke for intet været højskolelærer; han tog fat med fart. Løvrdaftnerne samlede han yngre og ældre i skolestuen til sang, fortælling, oplæsning og til drøftelse af de spørgsmål, der mødtes frem med. Og omkring i husene blev der holdt lignende møder. Efterhånd gik det da så, at løvrdaftnerne blev de unges aften, og således er „*de fynske friskolers aftenskole*“ opstået, disse aftenskoler, der har fræmhjulpen og værnet om det åndsborne hos ungdommen.

Kredsen voksede sig altså sammen; men vandt den yndest hos folk?

Der var meget, dette ny røre stødte an mod. Først var der avtoriteterne, hvis stilling var afgørende for de fleste; derfor kaldtes og var de jo avtoriteter. Lad os se, hvorledes de tog mod den ny skole.

Kort efter at friskolen var kommet i gang, gik Eskesen op til Herringe præstegård for at hilse på sognepræsten *Chr. Camradt*. Han fortæller selv således om sit besøg: Han modtog mig først noget køligt og spurgte mig bl. a. om, hvilken lærebog jeg lagde til grund for kristendomsundervisningen.

«Jeg lægger ingen bog til grund.»

«Da må De jo da have en grund», sagde præsten.

«Ja, det følger af sig selv, at der må være en grund.»

«Hvilken grund lægger De da?»

«Jeg lægger ingen grund.»

«De siger, der må være en grund, og De siger igen, at De lægger ingen Grund. Hvorledes får De disse to ting til at falde sammen?»

«Det får jeg ved at blive ved den grund, som er lagt: Jesus Kristus.»

«Ja, det er godt nok; hvorledes bygger De på den grund?»

Ved at holde mig til hans ord, det ord, hvorved vi er kristnede.»

«Det er en altfor vag grund.»

«Da er det dog den grund, hvorpå børnene er kristnede, og som fadderne, hvis de skal træde i forældres sted, er pålagde at opdrage dem på, opdrage dem i den kristelige børnelærdom, *ligesom* de ved dåben indpodedes i ham. Altså ved ordet i dåben er børnene indpodede i Kristus, og ved den børnelærdom,

der grunder sig på dette ord, opdrages de til at blive i ham.» — — —

«Vi er egentlig ganske enige», sagde præsten omsider, da samtalen havde bølget lidt frem og tilbage.

«Ja», sagde jeg, «bare vi kan nu for det første være enige om, at vi lader hinanden sejle hver sin egen sø, så skal tiden og især evigheden vise, hvor meget og hvor lidt vi iøvrigt er enige om.»

Denne tale lod til at støde præsten, og han sagde: «ja, jeg ved nok, De mener at være bedre end mig».

«Så ved De mere end jeg», sagde jeg, «og det vilde være værst for mig selv, om jeg troede det. Nej, jeg tror ikke, *jeg* er bedre end *Dem*; men jeg vil ikke hykle for Dem og derfor rent ud sige Dem min mening, at jeg mener at være forud for Dem i kristelig oplivelse og oplysning; men det har jeg ikke af mig selv, og De kan meget snart være forud for mig; ti i dette forhold ved De nok, at de første kan blive de sidste, og de sidste blive de første.» —

Hvor megen forståelse, Camradt nåde at få af den måde, man i friskolen tog den kristelige børnelærdom på, skal lades usagt, men han viste sig gennemgående som en velvillig mand over for den, og den allerførste gang, han kom i skolen som tilsynsmand (17. Maj 1859), skrev han paa den forelagde liste: «I undervisningen er friskhed og liv, der nødvendigvis må blive skolen til gavn».

At der ikke en enkelt gang skulde komme en kurre på tråden mellem præsten og friskolen, vilde være for meget forlangt. Præsten havde med harme set sognebåndsløsningsloven vedtaget og stadfæstet, og sognebåndsløsning var ham altid en pest. Sagens

kunde det da hænde, at præsten under påvirkning af folk, der så skævt til Eskesen og skolen, en gang skrev til Hans Jørgensen, at han skulde tilsige børnene i *sin skole* at møde til eksamen i Herringe skole. Da eksamen alt i et par år havde været afholdt i friskolens eget lokale, tog dette sig underligt ud, og Hans Jørgensen lagde da på råd med Eskesen, og enden blev, at denne måtte op til Camradt; ti H. Jørgensen havde da, som Eskesen gjorde opmærksom på, kun rådighed over sine *egne* børn; andre kunde han ikke tilsige.

I førstningen stod præsten på, at loven ikke indeholdt noget bud om, at han skulde møde i friskolen, men Eskesen sagde, at den heller ikke indeholdt noget forbud, så han havde sin frihed til at handle, som de kunde komme til rette om. Her gjaldt da ordet: ét er ret og et andet sæt (èt er, hvad loven byder; et andet, hvad man enes om, hvor den tier).

«Ja, lad det så være sæt», sagde præsten til sidst, og alt blev ved det gamle. —

Efter at skolen i 1860 havde fået en protokol, skrev Camrath i den ved eksamen den dom, skolekommissionen fældte over skolen; nogle af disse domme skal fræmsættes her.

«Ved eksamen d. 24. April 1861 blev påskeevangeliet gennemgået, der ret vel var opfattet af de fleste — især må fræmhæves nr. 2, 3, 12, som flinke børn. Boglæsning kunde i det hele være noget bedre. Kundskab i historie var upåklagelig; i fædrelandets geografi noget bedre. I skrivning og regning er fræmgangen umiskendelig. Om yngste klasse må siges alt godt; dog må lægges vind på bedre boglæsning. Flinke børn af denne klasse er nr. 11 og 10.»

Om efteråret 61 hedder det: «Skolen har siden sidste eksamen umiskendelig gjort fræmgang, hvilket navnlig er tilfældet med øverste klasse; også er der større ro og sikkerhed i den hele undervisningsmåde».

Om våren 62 hedder det: «Udviklingen af dåbsforpligtigelsen med bekendelse og forsagelse be fandtes at være tilfredsstillende, og hvorom både drenge og piger vidste jævn god besked. I kirkehistorie, som er gennemgået indtil Augustin, var drengene de bedste. Fræmgang i regning og skrivning kan ikke miskendes. Børnene i nederste klasse læste ganske godt, men regner bedre.»

Næste forår hedder det: «Af de forskellige discipliner synes børnene at være bedst hjemme i fædrelandshistorie og geografi; dog var navnlig drengene nogenlunde bevandrede i Israels historie fra udgangen af Ægypten til slutningen af dommernes periode».

11te April 1864: «Indenadslæsningen var god med få undtagelser; de, der læste bedst, var Christen Niensens og Lars Pedersens sønner af Herringe sogn. Med Israels riges historie vidste børnene ret god besked. Læreren gennemgik dåbens væsen og dvælede navnlig ved forskellen mellem den sande og usande dåb (kætternes formedelst forvanskning af troen). Børnenes kundskab i geografi var i det hele tilfredsstillende.»

Disse eksamensdomme viser os Camradt som en velvillig mand over for skolen; men gjaldt det hans «embede», var han ikke nådig; det så man i 1859, da H. Jørgensen skulde have et barn jordet. Denne jordefærd har en lille forhistorie.

En dag kom en dreng til gården for at melde til H. Jørgensens et dødsfald i sit hjem, hvor skar-

lagensfeberen rasede. Han var ud af ætten og vilde gerne ind til husets børn, som var i skole, og det fik han da også lov til. Da Eskesen fik at vide, hvorledes det stod til i barnets hjem, gjorde han indsigelse mod, at han var kommen ind i skolen og mellem børnene. Men H. Jørgensen trøstede med: «den, Gud vil bevare, er uden al fare». Det fandt Eskesen dog ikke helt passende på tilfældet, men mindede om, hvorledes vi værger os mod naturulykker. Smitten var da også bragt til skolen, og den spredtes med børnene omkring til hjemmene, og flere børn døde. I et enkelt hjem endogså alle husets tre børn.

Ved denne sygdom mistede H. Jørgensen da det oven for nævnte barn, sønnen Hans Nielsen Jørgensen. Den 17nde Marts skulde barnet jordes. Birkedal, H. Jørgensens præst, var kommen for at kaste jord på og tale et trøstens ord ved graven. Men en sådan «indtrængen» tillod sognepræsten ikke. Han «stod som en vredens kerub ved indgangen til kirkegården, og så vigtig var denne jordpåkastelse dem, at de hentede viet jord fra den åbne grav, for at Birkedal dermed kunde foretage den uden for indgangen, og så stor var ærbødigheden for præsten i kjole og krave, at følget fandt sig i, at sognepræsten ukaldet holdt en tale ved den åbne grav, uagtet en mand i følget lydelig mindede graverkarlene om at lukke graven. Dagen efter var samme mand hos præsten og fik det løfte af ham, at således vilde han ikke tiere tage på sagen, hvilket løfte præsten siden gentog til Hans Jørgensen med Holte-bødkeren og Holte-smeden til vidner.»

Denne «skandale på en kirkegård af stedets præst ved en ligbegængelse», som Peder Skræppenborg kal-

der det, spurgtes vide om land og blev mindet, da et par år efter spørgsmålet om sognebåndsløseres ret til at benytte kirker og kirkegårde rigtig kom på bane og til slutning satte frugt i bestemmelserne af 2. Oktober. 1862 om disse forhold.

Blandt dem, der blev stridig i sind ved alt det ny, der på kirkens og skolens område borede sig frem som spirer af jorden ved forårstide, var nabo-præsten, *C. F. Bloch* i Ringe. Han mødte som friskolens åbne modstander og det endda i spidsen for fattigforstanderskabet. Bloch og Eskesen var ikke helt fræmmede for hinanden, ti Bloch havde konfirmeret Eskesen og den gang givet ham vidnesbyrd for «særdeles god religionskundskab», men nu må han have funden, at kundskaberne ikke bar de rette frugter, og så måtte de mødes som modstandere.

Ved de ugentlige møder i friskolen sås et par gange i løbet af den første vinter husmand *Knud Pedersen* i Volstrup, i daglig tale gerne kaldet «helle Knud». Han var af den gamle opvækkelse, og da han nu hørte Eskesen fortælle om Tors rejse til Gejrøds gård og hans påvisning af dens tilsvarende i menneskelivet gennem alle tider, blev han stærkt frastødt, og han advarede mod denne farlige skole alle dem, som havde deres sjæls salighed kær. Sagens har da Knud Pedersen atter søgt til møderne i Sødinge hos pastor *Schørring*, for det var ham, der talte Knud således til rette, at han atter gik til møde i Rudme friskole. Det var netop Løvrday før fastelavn, og Eskesen talte om døberens Johannes's gerning: at vende børnenes hjærte til fædrenes og fædrenes til børnenes og derved gøre folket rede til at tage mod Herren. Han påviste, hvorledes den folkelige friskole

havde samme gerning i Danmark og udførte den ved at tage fædrenes åndelige efterladenskaber op og gøre dem levende for hjærterne. Knud fattede vel ikke dette helt, men han havde dog fundet så meget sundt deri og næmmet så meget deraf, at han kom tiere, og enden blev, at han efter en ikke ringe kamp med sig selv enedes med sin kone om, at to plejebørn, de havde, ikke længer skulde søge Brangstrup skole, men blev sendt til Rudme friskole.

De to børn var søskendeparret Povl og Ane Kattrine Andersen fra Rynkeby. Fattigforstanderskabet i Ringe sogn havde sat dem i pleje hos det barnløse ægtepar i Volstrup, fordi de tog dem billigst. Men nu var de kommen til at holde ad dem og holdt dem, som det kunde være deres egne; derfor undte de dem også den bedste skolegang, de vidste og kunde overkomme, skønt skolepengene gik af deres egen lomme. Men forstanderskabet skønnede ikke herpaa; tværtimod. Med pastor Bloch, Ringe, prokurator Hansen, Sødinge, og lærer A. Jørgensen, Ringe, i spidsen vedtog de i et møde, hvor dog kun 7 af elleve medlemmer underskrev, at børnene skulde tilbage til Brangstrup skole, og brevet derom blev samme dag tilstillet K. Pedersen.

Da Eskesen samme aften gik gennem Volstrup, kom Knud ud, helt fortvivlet over brevet fra forstanderskabet.

«Hvad tænker du da at gøre», spurgte Eskesen ham.

Det vidste han ikke, men børnene vilde han ikke give slip på.

Eskesen lovede da at gøre, hvad han kunde, og da han næste dag, den 6te Juli, var til folkefest i

Åsum ved Odense, talte han med folketingsmand *Kornelius Pedersen* fra Davinde om sagen; men hos ham fik han ringe trøst. Fattigvæsenet havde hals- og håndsret over sådanne børn, sagde han.

Dog, dermed lod Eskesen ikke sagen falde; han spurgte Knud, om der ikke var nogen skreven aftale mellem ham og fattigvæsenet. Jo der var.

«Står der noget om, at børnene skal gå i Brangstrup skole?»

«Nej, det gør der ikke; der står bare, at jeg skal holde dem ordentlig i skole.»

«Godt; har du den aftale ved hånden?»

«Nej, den står optegnet i fattigvæsenets protokol.»

«Skaf os en afskrift af den.»

Knud turde ikke gå til præsten i det ærinde, men lod Eskesen gå for sig. Dagen efter var han hos præsten, og herom fortæller han følgende:

«Hvor kan det være», spurgte pastor Bloch, «at De som en udensogns mand kommer her og vil have en udskrift af Ringe sogns fattigprotokol?»

«Det er i Knud Pedersens ærinde.»

Præsten bad mig sidde ned, tog Bogen fræm og skrev; men alt som han skrev, mærkede jeg nok, han skiftede «lød og lyd». Han havde hidtil tiltalt mig temmelig barsk, men nu tiltvang han sig en mildere tone.

«Hvad er hensigten med denne afskrift?»

«Det er hensigten at indgå med forespørgsel til højere vedkommende, om det ikke er ordenlig skolegang at gå i Rudme friskole. Knud Pedersen vil værne om sin ret til i denne sag at handle efter sin overbevisning, og jeg vil ikke finde mig i, at friskolen krænkes; den vil jeg værge, mens jeg kan.»

«Og jeg skal værge den offentlige skole».

«Nu ja», lad os så begge gøre det bedste, vi ved. Jeg vil gøre mit bedste i friskolen, vil også gøre mit bedste i denne sag.» —

Eskesen gik nu over til folketingsmand Jens Jensen i Trunderup og fik ham til at stile en forespørgsel til amtet, som Knud Pedersen så skrev under på. Med den måtte han da selv gå til Nyborg til amtmanden, kammerherre Cederfeldt de Simonsen, og sagtens har hjærtet hamret lidt uroligt, da han skulde ind til ham. Ved sin hjemkomst gengav han følgende samtale mellem sig og amtmanden.

«Hvorfor tog du børnene ud af Brangstrup skole?»

«For læreren var så slem ved børnene. Den lille pige på 9 år har han slået med en tyk rebtamp, og det er ikke nødvendigt.»

«Gud bevare os! slå en lille pige med en tyk rebtamp; det må man ikke en gang slå en soldat med end siden da en lille pige. Slår læreren i friskolen ikke?»

«Nej!»

«Hvordan holder han da styr paa børnene?»

«Ved at fortælle dem noget godt, de gærne vil høre, og ved kærlig omgang.»

«Det er også meget bedre. Men det koster vel penge at holde dem i den skole?»

«Ja, 4 rd. om året for hver.»

«Har du forlangt af Ringe fattigvæsen, at det skulde udrede de penge?»

«Nej, dem vil jeg gærne selv betale, for at børnene kan have det godt og lære noget godt.»

«Jeg synes, Ringe sogn burde takke dig for din omhu for disse fattige børn. Rejs du kun hjem, min

gode mand! der skal ikke være noget i vejen, dersom du da ikke har ladet børnene forsømme, mens de gik i Brangstrup skole.»

«Tager de ikke børnene fra mig?»

«Nej, for den sags skyld tager de dem ikke fra dig.»

Foreløbig blev børnene da ved at gå i friskolen, mens sagen gik sin gang, og «såre lang er rettens vej», ved vi. Gennem aktstykkerne i rigsarkivet lader sagens gang sig næmt følge.

Der hengik en månedstid, fra Knud Pedersen fik skrivelsen fra forstanderskabet, til han havde forespørgslen til amtmanden færdig. Mellemtiden er gået med forhandling med forstanderskabet, hvorved dette så deler sig i et flertal på 9 medlemmer og et mindretal på 2.

I skrivelsen til amtet påviser Knud Pedersen, at han ved de akkorder, han har indgået om børnene, har påtaget sig at give dem «føde, klæder og alt øvrigt» og har tillige fået værgemålet overdraget.

Disse akkorder har han holdt sig efterrettelig «således, at sogneforstanderskabet altid har været til freds dermed, indtil jeg nu sidste forår tog børnene ud af Brangstrup skole for herefter at lade dem søge friskolen i Rudme, der både er nærmere end distrikt-skolen, og som jeg desuden har mere tillid til end denne. Men dette skridt tog forstanderskabet, på to medlemmer nær, mig meget ilde op.»

Til forsvar for sin færd fremfører han, at «da jeg nu er børnenes plejefader og formentlige væрге, tror jeg mig fuldt berettiget navnlig i følge loven af 2. Maj 1855 til at lade børnene undervise i hvilken som helst lovlig anerkendt skole, selv om denne også

ligger i et andet sogn. . . . Af hviken grund sogneforstanderskabets flertal ønsker børnene tagen ud af friskolen, ved jeg ikke med vished; ti skolen, der bestyres af en seminarist, har et godt lov på sig og navnlig af dem, der benytter den. Vedkommende sogneforstanderskab har ikke klaget over den, og sognepræsten har givet den det skriftlige vidnesbyrd, at «der i undervisningen er friskhed og liv, der nødvendigvis må øve en gavnlig indflydelse på skolen».

Amtmanden sendte nu Knud Pedersens skrivelse til forstanderskabets erklæring, og dette har nu et møde den 16. Avg., hvor 10 medlemmer er til stede. Flertallet holder for, at det ikke er plejefaderen, men forstanderskabet, der har værgemålet for børnene, og det altså er det, der bestemmer, «om børnene skulle søge den offentlige skole eller undervises privat». De finder, det er uden betydning, „*hvad han selv (K. P.) dømmer om skolernes værd*“. Og forstanderskabets flertal «finder ingen grund til at foretrække en nylig oprettet såkaldet fri almueskole, der er det mindre vel bekendt, men hvorom man dog ved, at den hører til den slags skoler, i hvilke der anstilles eksperimenter med en ny methode, som endnu ikke har stået sin prøve, hvis princip synes at være, at ingen undervisning duer uden den mundtlige, og at *al* udenadslæren er fordømmelig.»

Så peges der på, at «dersom sagen tages fra fattigvæsenets økonomiske synspunkt, må det komme i betragtning, om børnene erholder en sådan undervisning, at de kunne ventes, når de have opnået den alder, der udfordres for at antages til konfirmation, også at være i besiddelse af de fornødne kundskaber. . . . Det var tænkeligt, at fattigvæsenets og pleje-

faderens interesser i denne henseende ikke falde sammen.» Her kan indskydes, at plejelønnen var 24 rd. for drengen og 35 rd. for pigen årlig.

Det falder dernæst forstanderskabet på sinde, at «andragerens forhold i nærværende tilfælde lader befrygte, at han, som har løst sognebånd, også vil tiltage sig ret til at bestemme, når og hvor børnene skulle konfirmeres. I det vi ikke antager, at denne tilkommer ham, udbede vi os ærbødigst, at amtet også over dette spørgsmål vilde udtale sig for hermed muligvis at forebygge, at lignende ny stridigheder snart igen opstå. Da andrageren tidligere har bestemt erklæret ikke at ville rette sig efter sogneforstanderskabets bestemmelse om børnenes skolegang», fandt de, at de gerne vilde høre amtet, om ikke de indgåede akkorder af Knud Pedersen var således misligholdt, at de uden videre kunde tage børnene fra ham.

Forstanderskabets mindretal, gårdmændene *Peder Pedersen* af Volstrup og *Niels Hansen* af Boltinge, «som er enig med de øvrige medlemmer i at misbillige, at Knud Pedersen, uden at henvende sig til forstanderskabet, har ladet bemeldte børn søge friskolen i Rudme, formener derimod, at det bør tillades ham fræmdeles at lade dem søge denne, i det de er forvissede om, at han har handlet således, fordi han var overbevist om, at dette er til børnenes bedste, og de nærer ikke tvivl om, at disse i den skole blive således underviste, at de kunne opnå de fornødne kundskaber navnlig til at blive konfirmeret, når de dertil have alderen».

Vedlagt følger så en erklæring fra gmd. *Ole Pedersen* i Rynkeby, der var værge for børnenes umyn-

diggjorde fader, som forstanderskabet har fået ham til at udstede. Han «kan heller ikke finde det fyldestgørende, at bemeldte børn siges at søge undervisning i en såkaldet friskole uden for sognet, men må gøre påstand på, at børnene søge den offentlige skole, hvor der er garanti for, at de blive hensigtsmæssigt underviste». — Man ser da, at disse børn ikke kan kaldes værgeløse.

Efter at sagen er vendt tilbage til amtet, sendes den provst *Engelbrekt* i Ørbæk til erklæring, og han udtaler sig på en meget tydelig måde i en skrivelse af 31. Avg. Der er i den ikke tale om, at han følger Morten Luthers regel med hensyn til vor næste: «vi skulle undskylde ham og tale godt om ham og optage alt i bedste mening». Skrivelsen lyder således: «Jeg må antage, at sogneforstanderskabets og Ole Pedersens erklæringer må gives medhold, og Knud Pedersen anses som den, der med frit forsæt og overlæg har misligholdt den indgåede kontrakt, hvortil han har havt så meget mindre grund, som Brangstrup skole er en af de bedste i provstiet. Det er desuden indlysende, at sogneforstanderskabet ikke kan udøve den det påliggende kontrol med de omhandlede børns undervisning, når disse søger skole i et fræmmed sogn, hvor de undervises efter principper, hvis rigtighed er langt fra at være tilstrækkelig konstaterede.»

Amtmanden sender på ny sagen til sogneforstanderskabet, om dette «ikke efter at have taget sagen under fornyet overvejelse måtte finde det retligt at frafalde sin fordring på, at de af fattigvæsenet hos bemeldte Knud Pedersen udsatte børn skulde søge distriktets skole». Men forstanderskabets flertal finder sig «ikke foranlediget til at frafalde bemeldte fordring

eller forandre sin anskuelse af denne sag», og de finder, at selv om Knud P., hvad de dog må betvivle, havde ret til at råde for pigens skolegang, drengen kunde han ikke bestemme over, da han havde søgt den offentlige skole til sit 12te år.

Endnu en gang sender amtmanden sagen tilbage til forstanderskabet, men dette er ikke til at blødgøre, og så lader han sagen gå til ministeriets afgørelse.

I den skrivelse, hvormed sagens aktstykker indsendes, tillader han sig «at ytre, at plejefaderen formentligen utvivlsomt har været uberettiget til uden sogneforstanderskabets samtykke at hensætte det barn i friskolen, som har søgt den offentlige skole indtil det fyldte 12te år, men at det efter indholdet og ånden i loven af 2. Maj 1855 § 1 dog forekommer mig lidt tvivlsomt, om der, når henses til de indgåede overenskomster om det andet barns forplejning, kan nægtes Knud Pedersen som plejefader ret til under de i nysnævnte lov fræmkomne betingelser at lade dette barn besøge bemeldte friskole.

Forsåvidt Ringe sogneforstanderskab i foranævnte erklæring af 16. Avg. d. å. tillige har udbedt sig resolution for, hvorvidt plejefaderens ret går i henseende til at tage bestemmelse om børnenes konfirmation, samt for, om den mellem samme og plejefaderen indgåede overenskomst ikke kan anses misligholdt og dermed hævet, tillader jeg mig, idet jeg henstiller, at resolution i førstnævnte henseende må blive meddelt, at ytre, at spørgsmålet om kontraktens misligholdelse formentligen udelukkende henhører under domstolenes afgørelse.»

Ministeriet sender 12. Novbr. sagen til biskop Engelstoft i Odense. Han tager sig god tid med sagen,

så han først afgiver svaret den 18. Jan. 1860. Det danner et stærkt modstykke til provstens erklæring. Biskoppen ses at have havt en menneskelig køn forståelse af, hvorledes forholdet mellem plejeforældre og plejebørn må være: her må intet trænge sig ind og skille, af hvad navn det end være kan. Så længe barnet betros et hjem, må dette også helt og holdent råde for og med det.

Biskoppen skriver: «I det væsentlige må jeg afgive mit votum til gunst for plejefaderen imod sogneforstanderskabets flertal; i det jeg antager, at det værgemål, sogneforstanderskabet tilegner sig over de udsatte børn, ikke kan gå videre end til at kræve en forsvarlig behandling af børnene, hvilken i henseende til spørgsmålet om undervisning og konfirmation må finde sin målestok i landets lov og ikke kan bestemmes efter forstanderskabets skøn om, hvad der er det bedste, medens det vel, når det er utilfreds med børnenes opdragelse, kan være berettiget til at opsigte kontrakten og anbringe dem andensteds.

Som følge heraf må det vel kunne have været forbudt plejefaderen af sogneforstanderskabet, ikke som værge, men som skolekommission, at udtage den 12årige dreng af byens skole, hvis det skete for at lade ham undervise privat, men lige som sogneforstanderskabet ses at have taget i betænkning at exequere (udøve) et sådant forbud, således må det også anses for lidet ønskeligt at forbyde forældre dette, når barnet sættes i en skole, der så meget som den her omhandlede ligner en almindelig almueskole, da sagen derved bliver en overflyttelse fra en skole til en anden [mere] end en udtagelse af skole, og det mangler her kun, at den omhandlede friskole, der

bestyres af en seminarist, skulde have den ret, som t. e. friskolen i Dalby, at de børn, som søge den, derved skulle anses for at have fyldestgjort forordningen.

Med det yngre barns skolegang vil sogneforstanderskabet kunne udøve den lovlige kontrol ved halvårseksamen, og hvad konfirmationen angår, vilde det være den største urimelighed at forbyde en plejefader, som har løst sognebånd, at lade barnet konfirmere hos sin og familiens sjælesørger, medens også i denne henseende den eneste form for sogneforstanderskabets indflydelse måtte være den at sætte barnet i pleje hos en anden.»

Den 31. Jan. 1860 traf så ministeriet afgørelsen, og det tiltrådte helt og fuldt bispens forslag til afgørelse, så at den blev et led i beviserne for, at kultusminister *V. A. Borgen* var en udmærket skolemand og friskoleven, og at det rottvitske ministerium «var visselig velsindet mod folk og frihed». Få dage efter opløstes ministeriet ved Rottvits død (8. Fbr.).

Da det såvel i bispens indstilling som i ministeriets afgørelse hedder, at «med det yngre barns skolegang vil sogneforstanderskabet kunne udøve den lovlige kontrol ved halvårseksamen», så mødte nu et par skolekommissionsmedlemmer fra Ringe i nogle år i Rudme friskole ved examen; de turde ikke betro det til de herrer ene.

Alt som tiden løb, øgedes børnetallet i skolen. Der var begyndt med 12, nu i 1860 var det steget til 35. Det var derfor tiden, at den fik sit eget hjem, og det blev rejst. Et par mænd havde 1845 købt en lod af Johan Knudsens gård i Rudme og delt den. Den østlige part var bleven bebygget samme år, men

den vestlige var der endnu ikke bygget på. Nu købte Hans Jørgensen den og lod den bygning opføre, som hosstående billede viser.

I grundstenen under bygningen nedlagdes en kapse, hvori bl. a. en messingplade med følgende indskrift:

Friheden tro i krig og fred,
sandheden tro i kærlighed,
livet tro i alle dele
det er kærnen i det hele.

Rudme friskole 1860.

Huset stod færdig til at tages i brug i efteråret 1860, og det indviedes i Oktober ved sang og ved tale af Birkedal, Schørring, Kr. Køster (den gang i Ryslinge) og Eskesen.

Birkedals tale var lagt over ordsproget: nu sidder vi alle vel, sagde katten, han sad på flæsket, og den var i det hele munter og skælmsk. *Køster* mindede om den græske sanger Orfeus, der sang, så stenene

kom dansende til bys, noget, han blev mindet om ved denne skoles bygning. Han bad godt for fuglen i vort bryst: lad den ikke dø! —

Kort efter, den 13 Novbr., holdt Eskesen brullup. Bruden, *Karen Marie Nielsen*, var født i Vester Egense den 24 Juni 1837, og brulluppet stod i Asperup hos præsten Mads Melbye, som hun tjente for stuepige. Under stærke åndelige brydninger, som hun havde

Morten Eskesen og Marie Eskesen.

gennemlevet, var Melbye bleven som en fader for hende. Hun var nu bleven dem alle kær i præstegården for sin hjærtensgodhed og sin huslige dygtighed. Eskesen vandt her en trofast og god kone, og friskolekredsen en god moder.

Dagen efter brulluppet drog de ind i det ny hus, og på dørtærskelen udbrød hun: «Gud ske lov! vi har et hjem!» Men det kunde ellers lade skralt nok,

for da de kom op næste morgen, og hun skulde tænke på davren, var spisekammeret fuldstændig tomt. Dog, Eskesen søgte til Gud i bøn, og da den var ude, gik døren op, og Ane Kirstine, Eskesens hidtidige madmoder, kom ind med en ordentlig føring. Hun havde nok kunnet skønne, hvorledes sagerne stod, og hun tog sjældnen lang betænkningstid.

Hvor godt skolen end havde havt det til huse hos Hans Jørgensen, så viste det sig dog at være end bedre, at den selv havde et hjem. Dertil kom, at medens Eskesen tidligere havde hjulpet til i Sødinge højskole, fik han nu ved børnetallets vækst nok at gøre hjemme og opgav så turene til Sødinge. Det var da en god og rig tid, der oprandt. Næsten hver dag mødte forældre, især mødre, i skolen. De havde deres bindehose med, og fingrene var flittig i gang, mens de hørte på og frydede sig ved undervisningen. Tit undrede de sig over alt det, deres børn fik at høre, og som de ikke havde hørt noget af i deres skoletid og for en del heller ikke siden. Det måtte lønnes, og mangan gang medbragte de da et tilskud til Marie Eskesens spisekammer.

Men var det alligevel ikke med nogen grund, sogneforstanderskabet i Ringe havde ytret tvivl med hensyn til, om børnene blev således undervist, at de kunde klare sig hos præsten, når de skulde til forberedelse til konfirmation?

Ja, lad os tilstå det; her var et «svagt» punkt. Ramseriet var gængs ikke blot i skolerne, men også hos præsterne; og om Birkedal end kun krævede *salmerne* lært udenad, så satte han dog så store lektier for både af disse og i lærebog og bibelhistorie, at det blev strængt nok for børnene. Dertil kom, at

mange af dem efter gammel vane ikke vidste andre måder at lære det på, end ved at lære det udenad. Birkedal kunde i taler og foredrag udtale sig meget skarpt mod ramseri, men det tog åringer for ham at lære selv at gøre efter sine egne ord. Men folk turde ikke gå til Birkedal, når det blev til plagende for børnene. Så kom de til Eskesen, at han skulde være mellemmand, og han måtte da til Birkedal. Han kaldte det hele en misforståelse. Imidlertid kom det Eskesen for, at han ikke var helt uskyldig i misforståelsen; i det han nemlig kunde skamme børnene ud, når de ikke ordret kunde fræmsige ord som Joh. 3, 16: «Så elskede Gud verden osv.»

«Jeg kan ikke», sagde Eskesen, «være med til at skamme børn ud, fordi de ikke i et givet øjeblik kan fræmsige et sådant ord, som derved bliver kun genstand for forfængelig ære og skam. Er det ikke at bringe fræmmed røgelse på alteret?»

Enden blev da, at Birkedal gav ham lov til at sige til vedkommende, at han, som det efter loven var hans skyldighed, brugte lærebogen, men han ønskede ikke tvungen udenadslæren af børnene.

Det var i disse tider *Holtebødkeren, Hans Jørgensen*, fik åbnet for sit forråd af folkeviser. Han var født 1794 i Gislev Sølt. Tidlig måtte han ud blandt fræmmede, men han tog lære, hvor han kom. Han lærte siden bødkerhåndværket og blev så mejeribødker på Sandholt. Over 100 folkeviser skal han have kunnet på de tider, og en gang sang han, blot med et lille pusterum, fra kl. 6 aften til 6 morgen uden at synge samme vise 2 gange. 1825 fæstede han den ene Holtelod i Rudme og byggede der det hus, hvor han skulde leve, til jærnbanen blev anlagt, og huset

måtte flyttes. Han var en nævenyttig mand. Foruden at være bødker, var han drejer, gørtler, bøsse-mager, skærslipper, klinker osv. Men folkeviserne forstummede på hans læber, da han blev vakt. Da friskolen begyndte Mikkelsdag 58, var tre af hans børn blandt de 12, skolen begyndte med, men en del pietisme hængte dog stadig ved ham, og de gamle viser

Holtebødkeren.

var af de ting, et Guds barn ikke skulde befatte sig med; og få eller ingen vidste, hvad skat bødkeren sad inde med. Det blev hans børn, der først røbede det, i det de havde næmmet vissen: Vorherre skabte himmel, og han skabte jord. Men først 1861 gik der rigtig hul på posen. Han sang for Eskesen og Jensen fra Vejle visen:

Hellig Morten sig satte på bredigen sten,

og han sang den på en ældgammel folketone. Eskesen udtødte visen for ham og gav ham den således forklaret tilbage, først til undring, siden til frigørelse for bødkeren, der lærte, at fædrenes åndelige efterladenskaber ikke er det bare Fandens værk, men folkeåndens eje, om det end tit findes i støvet og irret stand. Mange flere folkeviser kom nu fræm og blev optegnet af Eskesen.

Holtebødkeren beholdt sin åndsfriskhed til højt op i årene. Flittig var han ved sin gerning til daglig, men gerne vilde han med, når der var noget godt at høre, og kærligheden til den skole, som havde hjulpet ham og hans børn så godt, holdt sig. Det så man grant 1877, da den nuværende skolebygning blev rejst. Han var da gammel og ævneløs, men han vilde alligevel være med at yde noget. Han kom da med en træspand, han selv havde gjort; den var vindskæv og ujævn, for bødkeren var nu næsten blind, men den viste med alt dette hans varme sindelag for skolen. Han døde 1881.

Der var liv i og livligt om Rudme. De unge, ugifte friskolelærere fra egnen samledes tit her, især i ferierne. Der kan nævnes *Kr. Appel* i Ryslinge, *P. Olsen* i Lunde, *Diderik Johansen* i Højby, *Lebæk* i Ferridslev og *Mads Hansen* i Trunderup. Der var æmner nok at drøfte, både fra skole-, kirke- og folkeliv, og der var sange nok at synge, ikke mindst folkeviser. Grundtvigs: *Kæmpeviser til skolebrug* gjorde her god nytte. Også ved juletræerne, der med friskolen holdt sin indgang i Rudme, sås tit flere af disse gæster.

Men også andre end friskolelærere kunde finde vej hertil. Nævnes kan: *Anders Tange*, Gæstev, *Peder Jensen*, Trunderup, og *Mads Hansen*, Hundstrup, bondeskjalden. Han kom for at lære en friskole at kende, og han følte sig tiltalt af, hvad han hørte og så. Også af almueskolens lærere kunde man træffe et par, *Jesper Jensen* i Vejle og *M. J. Lomholt* i Vøjstrup, især den første. Det var da også ham, der på skolemødet i Odense i pinsen 1862 turde træde op som friskolens ven og forsvarer. Han lod sig ikke

kyse af brølet: «smid ham ud!», der dog ellers lød hamperet nok.

Større møder i det fri kom også i gang. På Ingemanns 70års dag, den 28 Maj 1859, var der møde i Hans Jørgensens skov i Rudme, hvor Birkedal og Schørring holdt gribende taler. Samme dag var det, at danske kvinder overrakte Ingemann guldhornet. Han udsendte da til friskolerne og til sønderjyske læselag sine historiske romaner som gave med følgende påskrift:

På folkets krønikehyldø
disse sagn og kvad fandt ly.
Med kærligheds-guldhornets fylde
de nu flyve til land og by!

B. S. Ingemann.

I mange år fandtes disse bøger i Rudme friskole og nyttedes flittig; nu er de sagtens for længst oplidt.

1860 var der skovfest i Gultvedholms skov, næste år i Peder Pedersens i Volstrup osv. Ved disse fester var Birkedal gærne taler, men Eskesen var også af de ydende; han mødte med sange, han har jo som bekendt en poetisk åre. Beværtningen ved disse fester besørgedes af folk selv ved hjælp af medbragte madkurve, så de var ikke så kostbare, som de var fornøjelige og opildnende.

Om efteråret 1863 var det i gære at hjælpe Eskesen til at blive ejer af huset, han boede i. Hans Jørgensen bød ham billige vilkår. Halvparten af købesummen, 2000 rd., måtte stå uopsigeligt og rentefrit, mens han havde børn i skolen, dog således, at han skulde lade eftermanden få huset på samme vilkår, om han flyttede bort. Friskolefolkene, der havde hjulpet til med opførelsen af bygningerne, vilde til-

vejebringe de næste 2000 rd. Men da det kom til stykket, vilde Eskesen ikke lade sig binde fast ved hus og jord, hvorfor sagen trak i langdrag, og imidlertid kom der bud efter ham anden steds fra. Før det kom til flytning, skulde tunge tider oprinde.

Eskesen havde med iver taget del i *Danevirkeforeningens* oplysningsarbejde. Dens virke havde gået ud på at få sat skel mellem Danmark og Tyskland ved Ejder; men det skulde gå anderledes. Ved budskabet om Frederik 7 død lagde der sig en bange anelers havgus over landet; turde man vente og håbe! — Og det trak sammen til uvejr, og jubilæerne blev lagde til side: *Norges* for sin grundlov, *Sveriges* for sit sambånd med Norge, og *Danmarks* for skoleloven af 1814. I Rudme havde man holdt sørgefest ved kongens død, ikke mange måneder efter kunde man høre kanondrønene for Dybbøl.

Da de unge karle kaldtes til tjeneste i hæren, blev det skralt med lærere i friskolerne. Eskesen måtte til at gøre tjeneste også i Lunde friskole, hvor Olsen var indkaldt. Han fik en sønderjyde, *Nikolaj Dam*, der den vinter var på Kolds højskole, til hjælp. De var 3 dage om ugen hvert sted, Dam havde de yngste og Eskesen de ældste børn, og således gik det til 25 Maj 64, da Eskesen rejste fra Rudme.

Det var fra Odense, der kom bud efter ham. Her var bleven begyndt en lille friskole, men det kneb med at få den i en god gænge. Så vandt den tanke styrke, at man skulde se at få Eskesen derud, så kunde de i Rudme, hvor forholdene var fastere, få den, de havde i Odense. Kold, nu i Dalum, var især virksom til at skynde på, i det han mente, at han og Eskesen gensidig skulde støtte hinanden, når de blev

så nær nabo, og han tillige gjerne vilde have frikolen i Odense til at gå. Og enden blev, at hyttet fuldbyrdedes.

At *Jens Jensen*, læreren i Odense, var kommen i friskolens tjeneste skyldtes hans formand i Odense og eftermand i Rudme, Olesen, og derfor må der indskydes lidt om ham her.

Jens Olesen er født i Fjenneslev ved Sorø den 29 Fbr. 1840. Han kom 14 år gammel i lære på Alsted mølle i nabosognet og var her i tre år. Han fik derpå plads hos møller *Knudsen* på Frederiksberg mølle ved Sorø og sluttede sig meget nær til familien, så man forstår let, at han flyttede med Knudsen til Høve mølle, som denne købte et halvt års tid efter. Her var han i 3 år og kom i disse en del sammen med lærer *Christensen* i Høve. I disse år modtog han den første påvirkning af det grundtvigske livssyn og fattede beslutning om at blive lærer. Hans mor blev meget bedrøvet, da han meddelte hende sin beslutning, og bad ham opgive det, men der var intet at ændre derved. Han kom nu til Blågårds seminarium og tog fat på arbejdet med den iver, der var ham egen, men han blev her kun et års tid og tog ikke eksamen. Vistnok på forst. Tangs anbefaling kom han til Kerteminde til *Dalsgård Petersen*, som her havde en friskole. Under hans stærke påvirkning og som hans medhjælper blev Olsen nu en ivrig friskolemand, der straks var rede til at vinde proselytter. Den, der først fik dette at mærke, var hans bedste kammerat på Blågård, lolliken *Jens Jensen*. Der blev som følge deraf en livlig brevveksling mellem dem; ja da Olesen skulde springe soldat, fik han Jensen til Kerteminde som afløser.

I Odense fattede Olesen den plan at sætte en

skole i gang deri byen mage til Dalsgård Petersens i Kerteminde, men krigen hindrede ham deri. Han fik da Jensen dertil, mens han var i krigen, men denne kunde ikke magte forholdene, og så var det, byttet kom i stand med Eskesen, og han kom til Rudme. Eskesens kone og børn blev boende i Rudme sommeren over, mens Hans Jørgensen overtog avlingen. Han solgte siden huset til sin karl Hans Johansen, men skolen vedblev at være der til huse.

Jensen kom på kost hos Marie Eskesen. Han var en meget mere punktlig natur end Eskesen, og der blev altid begyndt på klokkeslættet, noget, der ikke havde været Eskesens styrke. I sommerens løb opstod der imidlertid et vist spændingsforhold mellem Eskesens og Jensen; det gav sig udslag i, at Marie Eskesen efter høstferien modtog Jensen med den hilsen: «Er der ingen, der har sagt dig, at du ikke skulde komme igen?» Da han under disse forhold søgte Hans Jørgensen på hånd, tilbød denne, at han kunde bo og få kosten hos dem, til Marie Eskesen flyttede. Da Hans Johansen var bleven ejer, flyttede Jensen atter tilbage og fik kosten hos ham.

Den 14 Nov. 64 var der provstevisitats i Herringe. Ved denne lejlighed var børnene fra friskolen kaldt op til Herringe skole; de skulde også efterses i sømmene. Da de var færdige, og Herringe skoles egne skulde ind, vilde lærer Petersen, der havde overværet friskolebørnenes visitats, lukke Jensen ude, men han skød døren op og gik ind; havde Petersen hørt friskolens, vilde han nu høre Herringe skoles opvisning. Dette besøg i Herringe skole blev både det første og det sidste, friskolen aflagde der.

Imidlertid skulde Jensen være soldat, medens

Olesen var ledig efter sin permission, det var da naturligt, at han kom til at løse af i Rudme, og dette skete så til Maj 1865. Der var på de tider 34 børn i skolen, 19 i ældste og 15 i yngste klasse. Deraf var de 14 fra Herringe sogn, 14 fra Boltinggårdskov, 5 fra Volstrup, medens 1 er uden nævnt opholdsted.

Om Jensen kan tilføjes, at han efter endt tjeneste atter tog på seminariet og fik skolelærereksamen. Siden tog han embede i den offentlige skole, og han virker i dens tjeneste endnu som lærer i Skovby ved Bogense.

Jens Olesen

tog fat med frit og frejdigt mod. Børnene kunde han tiltale og sætte i virksomhed, men forsømmelseslisten — den gik al køds gang, hvad der også kan være det samme; men rart havde det været, om der vedblivende havde været ført en ordentlig protokol over børnene, deres forældre og hjemstavn, men det undlod han også.

Det blev kun stakket tid, Olesen kom til at holde skole i huset af 1860. Ejeren, Hans Johansen, tog nok en lejer ind; huset kunde rumme det. Det var en, der først havde været kontorist på Hvedholm og siden færges- og kromand i Bøjden ved Fåborg. Han hed Nissen og var kendt med degnen i Herringe. Da færgefarten fra Bøjden til Fynshav på Als var ophørt efter Sønderjyllands afståelse, og hans forretning derfor ophørte af sig selv, søgte han et alderdomshjem og fandt nu et sådant her. Nissen og madammen var skikkelige folk, men næppe meget derudover med undtagelse af, at de var til vens med lærer Petersen i Herringe. Deres lejlighed var kun ved en tynd væg skilt fra skolestuen, og der var Olesen nu ikke vel

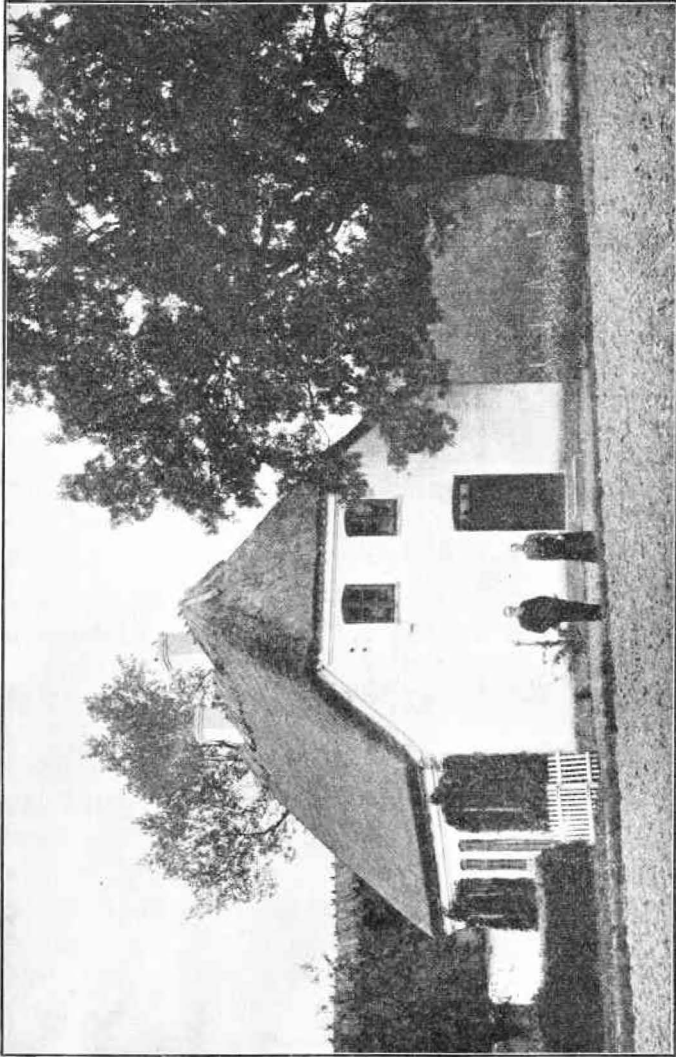

til pas ved at holde skole, og følgen blev da, at skolen atter flyttede over i Hans Jørgensens havestue, hvor den først havde været til huse; men heller ikke der skulde dens dage blive mange.

J. Olesen havde i Kerteminde trolovet sig med skipper *H. Storms* datter, *Jakobine Pauline Storm*. De ønskede nu at giftes, og der måtte da tænkes på større Lejlighed. Hans Jørgensen søgte da at købe det gamle skolehus tilbage, men Hans Johansen var ikke til sinds at sælge, og der måtte atter tænkes på at bygge.

Der blev købt en jordlod i Herringe skovhaver, den næstførste fra Rudme grund, kun et par hundrede alen vest for den tidligere skolelod, og her blev i Sommeren 1866 bygget et hus. Hans Jørgensen «satte» pengene, og Olesen fik skødet. —

Jens Olesen og Povline Storm holdt brullup i Kerteminde den 5 Avg. 1866, og de fæstede så bo i deres eget, ny hjem nede ved skoven, der den gang gik nær ind ved huset. En have blev anlagt for ved, den blev indhegnet med ligusterhæk og rønnetrær og mod syd prydet med 3 birke. Skolelodden, der var af mager jordbund og dårligt skøttet, fik han snart i god stand, og adskilligt nyt blev prøvet. En høst såede han således stubroer i rugstubben, og dem hjalp vi børn ham så at trække op en dag hen på efteråret. Men hans virketrang fandt ikke ved skolen og jordlodden tilstrækkelig tilfredsstillelse, mangt og meget tog han fat på. Han blev en af lederne for den ny skyttekreds, der blev skilt ud af Ringe og fik sit hjemsted i Herringe. Han bandt bøger ind og gjorde det godt. Han var med at få en sangforening i gang, som havde sit øvelseslokale i Herringe skole

Rudne friskole af 1866.

og havde den ny lærer, Creutz, til leder. Han fik en brugsforening i stand, havde dens vareoplæg hos sig og var dens uddeler. Mølleren i ham var heller ikke gået helt under. En husmand i nabolaget, Mathias Halvorsen, havde en håndkværn. Den købte Olesen, fik bygget et lille tærningformet hus om den i et hjørne af haven og fik en lille vejrmølle sat oven på, og nu kunde han male sit eget korn og somme tider

Lærer Jens Olesen og Povline Olesen.

en posefuld for en eller anden nabo, men lidsomt gik det ikke.

Men hvorledes gik det under alt dette med skolen og skolearbejdet? Meget vel! Olesen var en dygtig og ihærdig lærer; lidt hård til tider, kan hændes, men vi børn holdt ad ham. Men forholdet overfor omverden og præst ændredes stærkt i hans tid. Camradt er endnu 1867 velvillig. Han skriver i skoleprotokol-

len: «Ved examen den 25 Oktbr. havde jeg lejlighed til at bemærke, at skolen, hvad indenadslæsning angår, har gjort god fræmgang, at svar i chor kan være ret god for at vænne børnene til at svare, men selvtænkningen befordres ved oftere at lade det enkelte barn gøre rede for sig selv. Skolen ønskes fræmdeles god fræmgang.»

Men ved de samme tider dør lærer Petersen i Herringe, og hans eftermand *Asmus Diderich Creutz* var af en anden støbning. Flere hjems børn fra Herringe havde gået i friskolen, fordi Herringe skole havde været for elændig og barbarisk, de søgte nu hen, hvor de hørte hjemme. Dette kunde med lidt «hjælp» nok gøre noget til at sætte skel mellem skolerne, og dette skulde netop komme til samme tid.

I September 64 havde pastor Birkedal bedt Gud give Kristian 9 et dansk hjærte, «om det er muligt». Han blev afkrævet en forklaring, men ellers fik det lov at gå. Men da han så i rigsrådet næste år optrådte meget stærkt mod regeringen, fik han sin afsked. Menigheden, der havde samlet sig om ham for hans kristelige forkyndelse, vilde ikke slippe ham for politiske affærsers skyld, og enden blev da, at en frimenighed blev dannet «indenfor» folkekirken, og Nazaretkirken blev bygget. Men spørgsmålene, om det var med rette, regeringen havde givet Birkedal afsked, og om menigheden var inden eller uden for folkekirken, vakte et vældigt røre, der nåede ud over det hele land.

Biskoppen lod efter tilhold fra højere steder præsterne vide, at de ikke skulde indføre de kirkelige handlinger i kirkebøgerne, Birkedal udførte. Men Birkedal og hans «tilhængere», som de nævnedes,

vilde ikke vige af fra det, at han fræmdeles var præst i folkekirken, skønt han ikke var sognepræst, og de indgav et andragende til rigsdagen om en formelig anerkendelse. Men tiden gik, andragendet blev ikke imødekommet, og striden fortsattes landet over. Da forelagde *ministeriet Frijs* først i året 1868 selv et lovforslag om ordningen af dette forhold. Men nu mødte 6 af Danmarks bisper og 800 af Danmarks præster med en adresse imod valgmenighedsloven, som de bad folk underskrive. Camradt havde altid set skævt til loven om sognebåndets løsning, nu måtte han i virksomhed for at få sine sognebørn til at skrive under her. I udsognet Gæstelev fik han ingen til at underskrive, det afværgede Anders Tange ved sin indflydelse og veltalenhed. Men i Herringe sogn fik han bedre held. Her var det Olesen, der trådte op mod adressen og præsten, men kun et mindretal fulgte ham, og Camradt fik mange underskrifter.

Denne kamp åbnede sognepræstens og mange andres øjne for, hvad det var for en ukrudtsplante, der var vokset op i friskolen. Det var sektvæsen og opsætsighedsånd, der rådede i den, og i lange tider blev nu friskolen og dens børn regnede for undermålere; man trængte ikke til undersøgelse, man *vidste* det.

Havde man imidlertid *set efter* i steden for *at vide det*, vilde man have set, at Olesen fik adskilligt godt til at gro op. Et efterdømme vil vise det. Han fik gymnastik og idrætter således i gang, at vi i fritiden selv tog fat med lyst og kraft. Og her må det nævnes, at vi havde en udmærket tumleplads i *Hans Madsens* skov, der stødte lige op til skolen; ejeren havde givet os et «friherredømme» over den. En bog

med anvisning til at øve en del idrætter fandtes i Olesens eje, og den blev flittig udnyttet. Vi «sprang buk», «smøgede hjul», «vendte steg», «byggede babelstårn» osv. osv. Ja vi skoledrenge dannede til sidst en hel lille forening, „*De gamle*“, for at vi ret kunde drive sagen. Og i «Lars skræders Frederik» havde vi en udmærket formand.

Men hvem vidste om det, og om de havde fået det at vide, hvad vilde de have regnet det. Det smagte for meget af «den personlige skole» for at bruge et nutidsudtryk, og det var kundskaber og færdigheder, man spurgte efter. Og heri stod det sølle til i friskolen. Det var bevisligt, at vi skrev retsskrivning meget dårligt, «for vi brugte den Rask-Petersenske», at vi ingen «religion» havde, ti vi kunde intet på ræmse, ja havde ikke engang en lærebog; at vi sang dårligt, for vi brugte talnoder. Ja sådan kunde vi længe blive ved. Kort, vi var undermålere. Og den ny præst, der kom til Herringe efter Camradts død 69, han kunde end yderligere bekræfte vor ringhed.

Børnetallet var i denne tid kun lille; stadig under 30, og lønnen kan da sagtens ikke have været stor. Gængs var: husmænd ydede 4 rd. og gårdmænd 8 rd.; men der var jo dem, der ydede mere. Olesens havde imidlertid selv fået 2 børn, Hans, født d. 30 April 1867, og Marie, født 6 Jan. 1869. Dog var det ikke de små kår, der gjorde, at han rejste, men et foretagende, han indlod sig i, men ikke kunde føre til ende. I nabolaget var tømrersvend *Jørgen Andersen* fra Dømmestrup kommen til at arbejde, og han og Olesen besluttede nu i fællig at bygge en mølle med savværk. I Olesens mark var der, syntes de, en passende plads, og hurtigt blev der lagt hånd på værket.

Men da der skulde rejses penge, viste der sig slemme vanskeligheder for Olesen. Da han købte jord og byggede hus, havde Hans Jørgensen sat 2000 rd. rentefrit deri. Hidtil havde han ikke havt papirer på pengene, men da der skulde bygges mølle, krævede han det. Sagen var, at folk på egnen syntes, at en mølle på det sted aldrig vilde kunne svare sig, og Hans Jørgensen var af samme mening. Men gik mølleren Olesen fallit, vilde friskolelæreren Olesen også være fallit, og de penge, H. Jørgensen havde sat i skolen, for at den kunde gå, være ødt, og skolen ødelagt. Olesen på sin side havde forstået det, som pengene, H. Jørgensen havde sat i skolen, var hans, når han blev og røgtede den. Men skulde de 2000 rd. tegnes som 1ste prioritet i huset, vilde han ikke kunde skaffe sig penge til at sætte i møllen, og han stod da som den, der såre ubesindigt havde indladt sig på et foretagende, han alligevel ikke kunde være partner i, og så besluttede han sig til at rejse.

Han kom over til Nordsjælland, og om hans færd derovre skriver gmd. *Rasmus Kristensen* i Ramløse: «J. Olesen har efterladt sig et godt minde. Vi, hans venner, husker godt den livfulde og virksomme mand i de trange kår. 1870 kom han til *Vejby* og begyndte en friskole. Kort efter flyttede han til *Ørby*, men var lærer for den samme kreds, til den hørte op 1871; da blev han lærer ved *Freerslev* højskole. I *Vejby* oprettede han den første skyttekreds her på egnen, hvortil de mest opvakte fra nabosognene sluttede sig. I højskolen fik Olesen det lige så knapt som i friskolen; det var banebryderarbejde den gang, især her på egnen.» Trods «utrolig nøjsomhed» fra forstanderens og Olesens side måtte *Freerslev* højskole

lukke i 1875, og Olesen måtte nogle år atter tage fat som møller, men i efteråret 1880 fik han plads som hjælpelærer i *Øster Svenstrup* skole i Hanherred, og her virkede han til sin død d. 16 April 1883. I den korte tid, han var i Hanherred, fik han beboerne til at fatte mod på træplantning og havebrug, så adskillige smukke haver står nu som minde om ham. Hans hjærtensgode og trofaste kone overlevede ham ikke længe, hun døde den 5 Decbr. 1885 på Falster.

Før Olesen rejste fra Rudme, solgte han sit hus til Jørgen Andersen, og hos ham kom skolen så til at sidde til huse i en række år, og når kårene var så ringe, at den skulde være indsidder, kunde den næppe få en bedre vært. Han var som en konsulent for læreren.

Man var altså brat kommen til at mangle lærer og måtte være glad ved at få en «midlertidig». Det blev

Peder Pedersen

fra Brangstrup. Han var født den 24 Marts 1851 og gik i førstningen af sin skoletid i Brangstrup skole, men i de sidste $1\frac{1}{2}$ år i Ryslinge friskole hos Appel, og han blev konfirmeret af Birkedal. Da nogle år var gået, kom han til Appel i forberedelse til lærer $\frac{1}{2}$ år, og havde nu været på Dalum højskole som Kolds elev. Han hører altså til Kolds sidste hold elever, i det Kold døde 6 April 1870.

Peder Pedersen kom da til Rudme og skulde prøve at være lærer. Forårseksamen stod for, og han forberedte sig og børnene til den med stor iver og omhyggelighed, blandet med passende ængstelighed. Men da dagen kom, var præsten syg, og de to menige skolekommissionsmedlemmer, Hans Jørgensen og

smed Johan Kristiansen i Herringe, mødte ene. H. Jørgensen agerede formand, og eksamen forløb let og muntert. På samme sæt gik forresten sommeren, og til høst snørede P. Pedersen sin ransel. Han sidder nu i *Søllinge* friskole, som han har forestået, lige siden den blev oprettet.

Lavrids Jonsen.

Alt ved Olesens bortrejse havde man sat sig i virksomhed for at få en «fast» lærer. Man havde søgt Appel på råd, og han henvendte sig til folketingsmand *Sofus Høgsbro*, der gik ud til forstander *J. T. A. Tang* på Blågård, der den gang havde et godt navn på sig. Tangs blik faldt på eleven L. Jonsen; og en dag i April kaldte han ham ind på sit kontor og spurgte, om han ikke kunde have lyst at tage til Fyn som friskolelærer, når han var færdig med eksamen. «Jeg tænker mig netop, det er en plads for Dem.» Jonsen svarede straks ja.

Lavrids Jonsen er født den 27 Avg. 1850 i *He* ved Ringkøbing. Det var et hedesogn og var kun lidet kendt ud over landet. Han fortæller selv derom: Da jeg i halvfjærserne kom til Fyn, og man spurgte mig, hvor jeg var fra, var der ingen, der anede, hvor *He* lå, undtagen de enkelte, der havde rejst med toget i Vestjylland. Når jeg til dem sagde: «kan I ikke huske, I kom til en holdeplads, der bestod af et skibsruf, der var opstillet på en lyngknotte?» kunde de udbryde: «Jo, kors bevarer! er det *He*!» —

Der var kun små kår i det lille boelssted øster ude i sognet, men børn var der rigdom af. Bitte Lavrids kom derfor tidlig ud at tjæne for sit brød, kun syv år gammel. Han tjænte først 2 år på en

hedegård, siden 6 år på en gård oppe i kirkebyen. Hans madmoder her gav ham siden det skudsmål: «Af alle drenge, vi har haft, er du den, der spiste mindst». Han var da heller kun en «bitte kål», blegnæbbet og med ringe kræfter. Så havde han det ved sig, at han brugte munden. Mugede han i stalden eller gik i marken ved køerne, faldt han i tanker og prækede for dem. Til andre tider sang han, «så de gjall øwe mosser å kjaer». Køerne hørte rolig på ham, men siden skulde han få mere agtpågivende tilhørere.

Da han blev konfirmeret og ikke længer kunde blive der i gården, fordi han var for lille til at være karl og for stor til at være vogterdreng, fik han lov til «at komme til bogen». Han kom da på *Staby* højskole, som uddannede unge mennesker til biskolelærere. Det var i Stabys gode tid. *Josef Albrekt Sørensen* (1827—1900), der var en søn af pastor Sørensen i Solbjerg på Mors, og som døde som provst i Jerslev, var forstander, og *S. P. Jensen*, død som skoleinspektør i Neksø, var lærer ved skolen. Ved deres sang og tale åbnede der sig for ham en verden, så rig og skøn, som han aldrig før havde drømt om, og det blev ham klart: „*han måtte være lærer*“. Men det kom til at knibe; hans forældre havde ikke råd til at holde ham fræm, og i sommeren 1868 gik han så fra dør til dør i He i 6 uger og bad godtfolk hjælpe sig med et lille lån, men de gode vestjyder klemte hånden fast om pungen, og det tegnede til stranding. Men da trådte en fjærn slægtning, den brave *Peder Lavridsen Færge* til, og skuden kunde søge rum sø. Han kom til Blågård seminarium, og der var værd at komme i de dage, ti blandt lærerne

kan nævnes: *Rørdam* (senere biskop), kand. theol. *Niels Lindberg*, professor *Lorenz*, dr. *C. Jessen* og landinspektør *Andersen*.

Efter 1^{1/2} års ophold tog han skolelærereksamen med en ret god førstekarakter, og han var derfor heller ikke fri for at føle sig lidt stor, da han om eftermiddagen kom fra professor *Holbech* med sin demissionsattest i lommen. Da han mødte fabriksarbejderne, tænkte han: «Hvad er I! Her er jeg, og jeg har attest for, at jeg er noget». Det var derfor ikke underligt, at han blev lidt forarget, da man ikke brød sig om at se attesten i *Rudme*, da han kom dertil, men sagde: «den kan jo ikke nytte os noget. Det kommer an på, om du kan holde skole for vore børn, så vi kan blive glade for dig.»

Jonsen havde, som før nævnt, allerede i April lovet at komme til *Rudme*. Han havde på *Staby* og af de folk, han daglig færdedes iblandt i *København*, hørt så meget om *Kold* og de fynske friskoler, at lysten var vakt til at lære dem nøjere at kende; derfor sagde han ja til kaldet fra *Rudme* og det med glæde. Imidlertid fik han snart betænkeligheder. Han søgte gode venner om råd og deriblandt tryggest sin vært, skolebestyrer *Rosendal*. Denne svarede ham, at i en så alvorlig og vigtig personlig sag var det ikke godt at give andre råd, der måtte han selv træffe afgørelsen. De andre svarede noget lignende. Så blev han ræd og søgte *Tang* med sine betænkeligheder. Han søgte at sætte mod i ham, og da det ikke vilde batte, fik *Jonsen* en *Løvrday* aften følgende frist sat: «ja, nu kan De betænke Dem til *Mandag*; vil De så ikke, sender jeg en anden; for jeg har lovet at sende dem en derover».

Det slog hovedet på sømmet. «Den anden eller de andre» kendte han og vidste, at ingen af dem havde forståelse af eller respekt for friskolegerningen. De vilde gøre skade; det vilde han dog selv i hvert fald ikke gøre.

En varm avgustdag rejste han så til Fyn uden at være synderlig tynget af flyttegods. Han kom til kørende med en fragtmand fra Højby til Ringe, og derfra gik rejsen videre til fods. Snart vandrede han ad Kellerup—Volstrup-gyden mellem levende hegn. Den var lang — skrækkelig lang, og grim — gruelig grim og hvert menneske ukendt. Humøret stod ikke højt. Endelig nåde han gennem Volstrup og nåde holtmedens. En pige står ved dammen uden for smedjen og vander køer, det var smedens datter Grete. Hun så da så rar ud, at han vover sig til at spørge hende om vej til friskolen i Rudme. I det samme farer smeden ud af smedjen så sort, som en smed bør være.

«Det er da vel ikke den ny friskolelærer?» buser det ud af ham. «Ja så kom med ind», siger han, da gætningen viser sig at være rigtig, og snart sidder han bænket i *Hans Jakob Alsings* stue, hvor samtalen hastig gik så livligt, at al den tidligere forsagthed var som bortblæst. Han følte, at han var mellem venner, og at det er godt at møde ven på vej.

Til middag sad han ved Hans Jørgensens bord og langede sammen med husbonden og folkene til boghvedegrøden, det stegte flæsk og til tredjeret rødgrød. At husets søn lod denne ret gå sig forbi, fattede Jonsen ikke; men da han i følge med Hans Jørgensen om eftermiddagen havde været omkring og gæstet flere af friskolens hjem, havde han dog en gryende

forståelse af, at det kunde have en noget rimelig grund.

Det var en Onsdag, og Søndag efter holdt de møde i skolen for at tales ved. Alle forældre var mødt. Jonsen udtalte: «Forord bryder ingen trætte, derfor vil jeg sige jer, at jeg kommer, fordi Tang har sendt mig. Jeg vil gjerne hjælpe jer med skolen, indtil I kan få en anden og bedre; ti jeg vil ingen skade gøre jer.» Så meddelte han, at han var seminarist med 1ste karakter; men, som nævnt, der var ingen, der brød sig om at se papirerne. Han fortalte endvidere, at han var en fattig mand, som havde lånt sig fræm til eksamen, og at han som følge deraf måtte tage hensyn til lønnen, de kunde byde ham.

Så blev der en snakken fræm og tilbage, og adskillige søgte at komme uden om lønningsspørgsmålet ved at stille forskellige spørgsmål til ham. En spurgte, om han ikke vilde holde søndagsmøder for de gamle; det havde Eskesen gjort, og det var så rart. Dertil svarede han rent ud nej. Hvad Eskesen kunde gøre som en udviklet, moden mand, kunde han som begynder aldeles ikke indlade sig på. «Jeg skal til at leve og lære af livet og klare det for mig selv. I er ældre og meget mere udviklede, end jeg er; det duer ikke, når ægget vil lære hønen.»

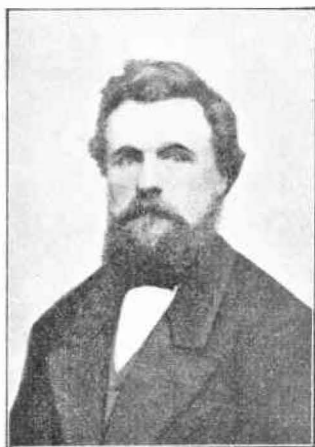
Nogen afgørende ende tyktes Jonsen ikke, de nåede til den dag, med undtagelse af, at han kunde blive for det første.

Man bør dog herved huske på, at det på de tider stod noget tarveligt til med formerne i Rudme, ja først syv år efter fik friskolen «vedtægter». Forældrene har næppe været i tvivl om, at de havde fæstet ham.

Det blev siden Jonsen fortalt, at mændene på hjemvejen havde gået og talt om ham og pengevanskelighederne ved at holde skolen gående. Og der var adskillig modløshed, for skolekredsen var kun lille, og den bestod mest af småfolk; der var kun 5 gårdmænd, og deraf var de 4 «små». Så havde én ytret, at det var en god sag, og når de blot troede på den, gik det nok. Dertil svarede en anden: «jeg tror missen

Lærer Lavrids Jonsen.

Møller Jørgen Andersen.

ikke længer, end pengene rækker«. Hertil sagde den første, at det var ingen tro.

Så begynder altså skolen under den ny lærer. Man havde jo Hans Jørgensen med, og han var trofast over for friskolen. Uden hans hjælp var den aldrig nået gennem de trange år.

Der var mangt og meget til at skrække den unge lærer. Eksamen stod for, og han tyktes, at børnene

kunde så lidt, mens pastor *Bertelsen* mildest talt ikke var nogen ven af friskolen. I sine bekymringer søgte han gode venner på råd. Først må nævnes værten i huset, *Jørgen Andersen*. Her fik han ikke blot kosten, men mangt et råd, og mangen en udviklende samtale førte de. Blandt rådene var foreløbig ét det vigtigste: gå ud til *Sara Peders*, hun skal nok hjælpe dig!

Så kom han da tit ud til *Peder Pedersen* og *Sara* på *Volstrup* mark. Han var en elskelig, grumme stilfærdig og tillige hjælpsom mand, trofast i al sin færd. Hun var et menneske med et klart og omfattende syn på børn og børneopdragelse. Hendes øjne kunde stråle og hendes lille skikkelse som vokse for hans øjne, når hun kom til at drøfte disse ting. Her var altid gode råd at finde og mere forståelse at vinde. Her var et par af friskolens bedste støtter at træffe. —

År gik, og *Jonsen* blev. Han fik stillingen kær, og i kredsen var han vel lidt. Lønnen kunde det nu heller ikke være, der holdt ham fast: 125 rd. om året og fri bolig og kost. Nå, det kunde vel hænde, at når de gamle klæder blev vel luvslidt, så sørgede unge og gamle for, at han fik ny, men fed, vil man kunne forstå, blev han ikke i *Rudme*.

Han var flittig til at besøge hjemmene og forstod at tiltale de unge i aftenskolen, og dette tilsammen gjorde, at han kunde lægge nyt land ind til friskolekredsen, *Findinge* og *Espe*.

Fra *Findinge* havde en flok unge, mest piger, i flere år søgt aftenskolen, og dette fik til følge, at *Jonsen* gæstede flere hjem der nede, så han blev vel kendt i byen. Det kan også nævnes, at *Lars skræder* fra *Rudme*, der syede flere steder der nede, havde været med til at berede jordbunden år forinden. Men

der var dog endnu et godt stykke til, at nogen skulde slutte sig til friskolen. Man var noget gammeldags i det; den ene gik ikke vel mod den anden, så var ikke bondesæd.

Dog, nu var *Kirstine Pedersens søn, Rasmus*, ved skolealderen, og hun vilde gerne have ham i friskolen. Men hvad vilde svogeren sige, som hun var hos? Så blev der lavet et lille komediespil. Jonsen gæstede Peder Nielsen og ledede da talen hen på Rasmuses forestående skolegang og spurgte ham så, om han vilde gå i skole hos ham, og da Rasmus svarede ja, sagde Jonsen: «gå så hen og spørg Peder Nielsen ad». Og svaret, han der fik, lød: ja gå du min dreng, hvorhen du har lyst».

Siden kom *Lars Hansens* i en slem klæmhærke. De vilde gerne have Johanne Dortea i friskolen; men om de kom over udgifterne, var der det, som var værre, hensynet til den gamle hæderlige lærer *Hahn* i Espe; ham nænnede de ikke ret vel at bedrøve. Så prøvede de at lade hende gå den halve tid hvert sted. Det var et temmelig uheldigt stude at indtage, og snart tog Lars Hansen hende da også ud af Espe skole og sagde til Jonsen: «Ja nu kommer hun, men det er, fordi *du* er lærer i friskolen».

«Tak», svarede han, «men jeg vil håbe, der ikke må gå ret mange år, før I sender jere børn til friskolen ikke for personens, men for sagens skyld». Således skete det da også.

Røret nåde nu også *Espe*, og de første, der her fra kom i friskolen, var skræder Lars Pedersens 2 ældste drenge, der begyndte på omtrent lignende måde, som Lars Hansens datter i Findinge.

Kom Jonsen vel ud af det med kredsens folk,

gik det knap så glat overfor sognepræsten; især var det religionsundervisningen, denne var misfornøjet med. Bertelsen ønskede ved eksaminerne at blive opvartet med dogmatik og at formærke en vel indtærpet lærebog, men blev kun budt bibelhistorie, og han var derfor ikke i lune. Men friskolens forældre kendte forholdene og mødte for at være til rede, om noget skulde hænde, og Bertelsen gav så fir. Når de andre fag var for, sad han gerne og udstødte nogle sære grynt, som vi ikke forstod; bag efter kunde vi så i byen få at vide, at skolekommissionen dømte, som præsten dømte, at vi stod meget ringe i alt med undtagelse af sang, men der kunde vi også råbe dem ørerne fulde.

Ved gennemsyn af forsømmelsesprotokollen der atter kom i brug, ser man, at skolegangen i det hele var god; men det kunde til stor ærgrelse for Jonsen hænde, at enkelte opfattede navnet friskole henad som «fri for skole», og det hændte éngang, at en pige blev bortvist af skolen, fordi hun forsømte skolegangen.

Jonsen var stærk i at fortælle æventyr, dem fik vi mange af, men naturkundskaberne, som Olesen havde undervist i, blev lagt til side til min store bedrøvelse. Derimod gik foreningen «De gamle» endnu et par år, indtil «olesenitterne» uddøde. Men så kom stuebøsseskydningen op. Svendborg amtskytteforening foreslog i en rundskrivelse, at skoledrengene amtet over skulde indøves i skydning med stuebøsse. Ved et friskolelærermøde i Ferridslev drøftedes sagen, og så vidt det kan ses af referatet, rejstes der ingen indsigelse mod skydeøvelserne, men nok imod, at drengene skulde møde og kappes ved skyttefesterne.

Jonsen talte djærvt mod ved sligt at vække og nære børnenes forfængelighed; og i praksis blev hans råd i hvert fald fulgt. Der blev øvet skydning, men man mødte ikke til fester.

Juletræerne var med Eskesen nået Rudme, men i Olesens tid nåde de fra en side set deres glanspunkt; han forstod i høj grad at smykke dem og omgivelserne festligt. En gang var skolestuen helt omgivet med prægtige transparenter og lignende. Men har de end dalet lidt i pragt, har de holdt sig som skolekredsens største fest. I Jonsens tid fandtes der altid gode gaver af tøj fra *Lausens* på Boltinggård, mest til «godsets» børn, men det kunde også række videre, ligesom det også har rakt længer fræm i tiden.

Årets største fest var skoleskovturen, der tiest gjaldt *Gultvedholm* skov. Her mødte børnene fra en hel kreds af friskoler. *Trunderup*, *Lunde*, *Sødinge*, *Ryslinge*, *Ferridslev*, *Egebjærg*, *Pallehave*, *Gislev* og *Rudme*. Fra Rudme var turen altid til fods, men fra skolerne længer borte kom de kørende. Der var en talrig skare, når alle var samlet, og så gik det løs. Jonsen fortalte æventyr; Appel fik en brydekamp i stand, og der blev leget og turet. Der gik ikke mange skilling til slig en rejse: vand og mælk til drikke gav *Hans Holm*, skovens ejer, og mad bragte vi selv med. De par «hvedebrødsconer», der mødte, kunde ikke skille os af med mange skilling. — Enkelte gange var *Boltinggård* samlingsstedet, men ellers gik alt på samme vis.

Disse ture har siden stået i glans for deltagerne, og det kan gærne være, at de ikke var mindre værdifulde end de nu moderne farter til købstæderne. Er hér mere for øjet, var dér mere for selvvirksomheden.

Aftenskolen blev af Jonsen ført tilbage til det gode gamle spor. I Olesens tid var det grumme tit, der sluttedes med leg og dans. Han var selv ved at blive betænkelig derved og nok ved at vænde, for der kom så mange, der kun brød sig om komersen, og de havde ondt ved at dy sig i skoletiden. Det gjaldt om at få fat i de unge og vinde dem for noget godt, men hvad hjalp det at få flere fat, end man kunde få ørerne lukket op på!

Nu blev dansen indskrænket til få gange hver vinter.

Jonsen skriver om aftenskolen: «Disse sammenkomster i friskolen Løvrday aften hører til mine lyseste ungdomsminder. Vi samledes kl. 7 og holdt ud til kl. 10—11. Og vi sang! Ja, hvor vi sang den gang, ikke alene i aftenskolen, men alle vegne, hvor jeg kom hen om aftenen. Vi sang kæmpeviser, folkesange og ikke mindst de herlige sange af Bjørnstjerne Bjørnson, som netop først i halvfjærserne blev kendt af den danske ungdom. Så fortalte jeg, som jeg kunde bedst, et og andet fra historien, enten fra vort eget folks eller fra verdens uden om. Dermed gik gærne en times tid, og så bagefter gik det løs med oplæsning 1½ time. Det var det bedste af danske og norske forfattere, jeg kunde få fat på, og medens jeg læste, havde pigerne et eller andet håndarbejde at sysle med, mens karlene havde tobakspiberne oppe med fuld damp, så jeg til sidst i tågen knap kunde se, hvad der stod i bogen. Den var stram! Mangan Søndag morgen, når jeg gik til Ryslinge, var jeg «skral» i mælet og var færdig at hoste lever og lunge op. Men det hørte nu en gang til i en fynsk aftenskoles en Løvrday aften. Men det var morsomt, ti vi levede

os sammen, og det var om noget godt, som kunde højne og lutre tankerne — «vi var som jet, hva jen den vild', de vild' den anden ålti» — sådan står disse ungdomsmøder for mig nu efter en menneskealders forløb.» --

Slet *så* slem var tobaksrygningen ikke, men i mellemakterne var der altid fuld damp oppe, og siges bør det også, at i aftenskolen vandtes ny jord ind for folkeligt liv og røre.

Vi har af det foregående set, at Jonsen kun var lidet kendt med friskolens grundtanker, da han kom til Rudme. Når han alligevel kom til at gøre et godt stykke arbejde der, lå det ikke mindst deri, at han kom ind i et godt kammeratskab. Omegnens friskolelærere kom jævnlig sammen både parvis og til lærermøder, og Jonsen med sin fantasirige natur blev her stærkt påvirket. De to, han følte sig stærkest tiltrukken af, var *Klavs Berntsen* i Højby og *Lars Hansen* i Gravvænge; men glemmes må ej heller den djærve *Kr. Appel* i Ryslinge, den stilfærdige, men dygtige *Jühler* i Trunderup, *Olsen* i Lunde, *Gammelgård* i Gislev, *Kr. Kirk* i Nærå, *Lavrs Rasmussen* i Ringe og *Jørgen Pedersen* i Egebjærg. Det var en samling af så særprægede naturer med så meget fælles, at de kunde føre virkelige og udviklende drøftelser over tidens æmner.

Også Vejstrup højskole var ham til god hjælp og støtte. Den gang var *Jens Lund* og *A. K. Andersen* med *deres koner* ret i deres velmagt, og mangen sag var han nede og drøftede med dem.

I sommeren 1873 døde Hans Jørgensen. Uden ham havde friskolen hverken kommen i gang eller været holdt i live; nu kunde han undværes, så rod-

fæstet var sagen bleven. Hans enke og søn søgte, det må siges, efter ævne at følge hans fodspor over for skolen. Få år efter Hans Jørgensens død kunde spørgsmålet om egen bygning til skolen tages op og blive ført igennem. Jonsen førte spørgsmålet frem og lagde sig i selen for det. Han var formand for den stedlige skyttekreds, og denne havde noget besværlige kår at virke under. Skydebanen ved Skjaldbjærgs banke var god og lå godt for; men øvelseshus savnede den. Man måtte gå til Boltinge, men det var langt, så kunde meget ivrige kunde holde ud at vandre dertil vintre i træk. Flere steder som i Trunderup, Gravvænge og Sødinge havde man øvelseshus i forbindelse med friskolen; det var både billigt og godt, syntes Jonsen, både friskole- og skyttekreds blev hjulpen, og de fik støtte ad hinanden. Efter en del snakken op ad vægge og ned ad stolper blev man færdig til at bygge 1877.

Man flyttede atter ind på Rudme grund og opførte lige over for den første skolebygning en ny i L-form. Beboelseslejligheden og skolestuen var i en længe, der lå nord—syd, og i en fløj mod vest var der så øvelseshus, der kunde gøres i et med skolestuen, da der var en flyttelig væg mellem dem. Bygningen var færdig til at tages i brug efter høstferien, og det skete ved et møde *den 19 Sept.* Der var mødt en så talrig forsamling som aldrig før, 5—600 mennesker, så skole og øvelseshus ikke nær kunde rumme dem, og mødet fandt derfor sted udenfor i dejligt solskinsvejr. Før man gik ud, sang man: Den signede dag — og derpå udenfor: Hvad solskin er for det sorte muld.

Lavrids Jonsen bød nu velkommen og ønskede, at denne dag måtte blive til glæde for dem alle og

til styrkelse for den sag, de var samlet om. Det var tredje gang, denne kreds måtte bygge skole, derfor vilde han minde om ordet: alle gode gange er tre — med det håb, at det måtte finde stadfæstelse her. Dernæst vilde han takke sin gamle vært, møller Jørgen Andersen, hos hvem skolen de sidste 7 år havde fundet både husrum og hjærterum. Denne ny skole skulde så vidt muligt ligne den gamle deri, at den tilbød sig som hjælper for de hjem, der så med samme øjne som han på opdragelsen. Og skulde han give den en overskrift, kunde han ingen bedre finde end den: *hver nyde, som han næmmer, da ingen sker uskel; hil være den, der gemmer det flittelig og vel.* — Ti vi tror ikke på udenadslæren, hvorved alle skal nå at tænke og tale ens om åndelige og hjærtelige sager. Vi tror på, at «et godt ord finder et godt sted», og det, som det gælder om, er, at alle gode ord i æventyr, sagn og sage bliver budt fræm med kraft og inderlighed, som den gode ånd giver lykke til. Da skal de nok gøre den gerning, som kan gøres i sandhed hos børnene. Han var ingen mester, men vilde sige: jeg gange vil, *så godt jeg kan*, og vilde så ønske, at Vorherre vilde tage vare på ham og dem, som skal følge efter, så at arbejdet må blive til Guds ære.

Morten Eskesen tog nu ordet. Han var nylig hjemkommen fra England og mindede om et ord, han havde hørt derovre, og som på dansk vilde sige så meget som: det var ret, det var ret! lad mig se, I vogter græsset. I gamle dage betød græs alt det, der var grøde i. Og i friskolen vil vi gjerne vogte og bevare alt, hvad der er af godt og grøde i menneskelivet. Han glædede sig over de mange, der var

mødt; det er et vidnesbyrd om, at hvad han for 19 år siden havde begyndt i Hans Jørgensens havestue, havde der været grøde i.

Folketingsmand *Kl. Berntsen* talte over Grundtvigs vers: Får vi ægte danske love osv. Skoleloven af 1814 var ikke en lov, der ramte det danske folks tarv, og skolen blev derfor også fræmmet, mest efter tysk og romersk mønster. Den fostrede ikke danske tanker, fordi den viste det ejendommelig danske billedsprog ud af skolen. I et længere foredrag påviste han klart og træffende æventyrets forunderlige dybe billedtale og sluttede med ønsket om, at denne skole måtte blive af dem, Grundtvig havde kaldt «danske skoler splinterny».

Derefter talte pastor *Fr. Nygård* fra Mors smukt og hjærteligt om barndoms- og ungdomslængslen, der begærer et åndsord, hvori sjælen kan løftes op mod den evig høje, men dog kun kan bæres frem til ham, når længslen mødes med det troens ord, der skaber, hvad det nævner.

Jens Lund, Vejstrup, talte om hjemmet som den bedste skole og moderen som den første lærer. Han lagde forsamlingen alvorlig på sinde hjemmets store betydning som deltager i undervisning og opdragelse, især dvælede han ved den fare, der er ved at lade børnene komme sammen med børnene fra dårlige hjem. Friskolen måtte af al magt våge over sit fortrin her over for statsskolen.

Pastor *Madsen*, Ringe, sluttede talernes række. Han talte over julesalmen: Velkommen igen, Guds engle små! og bekendte til sidst Troen og bad Fadervor.

I 4 timer havde folk med utrættet opmærksomhed

fulgt talerne, så sluttede denne vakre fest med, at deltagerne i mindre flokke drog omkring til huse og gårde og styrkede sig ved en lille forfriskning.

Det ny hus viste sig at være et godt hus. Arbejdet for at få det bygget havde gjort kredsen godt, og arbejdet i det fæstnede fællesskabet. Det mærkedes først i skyttekredsens arbejde, gymnastik og våbenbrug tog fart, og det blev en pæn trop, delingsfører *Jørgen Ditlev Jørgensen* kunde møde med ved gymnastikfesten i Svendborg 21 Juli 78. Man hjembragte da også 4 medaljer, hvoraf Jonsen fik den første.

Det blev kun et år, Jonsen kom til at virke i det ny hus. Det stærkeste bånd, der havde bundet ham til Rudme, var bristet, da hans trolovede *Johanne Dorte*, Hans Jørgensens datter, døde 31 Maj 75. Nu mente han, at han kunde magte større opgaver, end der lå for i Rudme, og lønnen lod ikke til at ville stige, så søgte han plads ved en højskole og blev antaget ved Vrigsted. Inden hans afrejse blev der d. 13 Sept. holdt et møde, hvor pastor Madsen, Ringe, Jens Lund og Eskesen mødte som talere.

Pastor *Madsen* talte vakkert om mødet mellem Filip og kammersvenden fra Mørland (Ap. gern.) og om mødet mellem Jonsen og rudmekredsen.

Jens Lund talte over fortællingen om Gideons sønner. Han talte kønt om frugttræerne, der ikke vilde lægge af at bære frugt for at herske over træerne. Nøjsomme med at have en smule jord til rødderne og lidt luft til kronen stod de og bar frugt år efter andet til et godt efterdømme for os mennesker.

Efter at *Eskesen* havde talt om sit første besøg i en fynsk friskole, sluttede *Jonsen* med en afskedstale.

Ungdommen tog afsked med ham ved en kreds-

præmieskydning den 15 Sept. Hmd. *Niels Andersen* holdt her talen for ham. Ved denne fest hændte det, at punchen blev så rundelig, at adskillige spildte og fik den ikke med hjem. Det var noget uhørt i 24 kreds og mindedes derfor længe.

Den fæstede eftermand, *Simon Sørensen*, kunde ikke komme før November; man måtte da have en «hjælp-i-trang», og det blev

Jens Jørgensen.

Han var født i *Nyborre* på *Møn* 23 Maj 1853 og havde været elev på *Rødkilde* 74—75. Efter at have været elev på *Gedved* i tre år, havde han nu efteråret fri, inden han skulde tiltræde plads ved *Rødkilde* højskole. Siden var han lærer i kortere tid på flere steder, inden han til Nov. 1880 begyndte en friskole i sin fødeby; til denne føjede han 83 en pige-højskole. I 1891 blev han forstander for *Hjørlande* højskole og er nu præst i *Kimballtan* — *Jova*.

Den 8 Nov. 78 kom *Simon Sørensen* til bys. Han kunde tage det sindigt, da skolen på grund af smitsot blandt børnene var lukket.

Simon Sørensen (Overgård)

er født i *Rude* ved *Odder* den 29 Fbr. 1848. Der hviler et eget præg over byen, i det den udgør et fideikommiss, der består af arvefæstere, som selv delvis ejer fideikommiset. Skolen, han som barn gik i, var tarvelig; men siden kom der andet op, som greb ham. *Frederik 7* var altid bleven nævnt med ærefrygt i hans hjem, og til ham knyttedes troen til alt godt for folk og land. Det var derfor intet under, at budskabet om kongens død rørte knægten dybt, og at

han fik en følelse af, at ulykker stod for døren. Og de kom. Krigen 64, tilbageslaget fra Danevirke, Dybbøls fald, tabet af Als, kanontordenen ved Vejle og endelig fredslutningen. Alle begivenheder, der brændte sig ind i det unge sind.

De stærke indtryk af krigen fulgtes af lige så stærke religiøse. I 1863 var der kommet en ny lærer til Rude, en Lyngby-seminarist *Rasmus Nielsen*, og det var en åndelig vågen mand. Ved samme tid satte kapelanerne *Otto Møller* og *Anton Kirkeby* kristeligt røre ved deres virksomhed i nabosognene; Simons og flere hjem i Rudme berørtes også deraf. Det føjede sig da således, at der blev en samlingsplads i skolen for disse, og der læste Nielsen op af Birkedals prækenskog: *Synd og Nåde*. Disse prækener hjalp til at løse og lede tankerne i Simons sjæl.

Da kom en dag som et lyn: Birkedal er afskediget fra sin præstegerning! Hvor harm i hu blev dog ikke Simon over, at den mund skulde lukkes, som havde løst de bundne tanker hos ham og så mange!

Spørgsmålet om grænsen mellem statsmagten og den enkeltes personlige frihed stod her for ham i sin hele styrke. Hvem vilde sejre! Vil statsmagten trampe hjærtets dyreste ret ned, eller vil dette tiltvinge sig sin ubetingede ret!

Gennem «Dansk folketidende» fulgte han kampen med udelt hu. Han glædede sig ved at læse om gudstjenesten i præstegårdsladen og på Boltinggård og om, at Nazaretkirke blev bygget. Det var stort for ham, at der fandtes *en* kirke i Danmark, hvor kristentroen havde formet sig selv sit eget fri menig-

hedsliv med en hjærtevarm forkyndelse og med dåb og nadver som midtpunkt.

Jævnside med dette førtes grundlovs kampen, der endte med, at Kristian 9 den 28 Juli 66 stadfæstede den «reviderede» grundlov. Det kostede kongen det menige folks tillid og grundede en menneskealders bitre politiske kampe.

Nogle dage efter, at Juligrundloven fik underskrift, indviedes *Nazarethkirke* i Ryslinge. Ved de samme tider dannedes *de danske skytteforeninger* og *Askov, Testrup* og *Vallekilde højskoler* fræmstod. Alt dette var noget, der fortalte om et oprejsningsarbejde for det danske folk. Det vakte kamp; rundt om høretes gny; man mindes blot kampen mod, at menigheden i Ryslinge godkendtes som led af den danske folkekirke. Al denne brydning fulgte Simon med levende hu.

I Maj 67 kom han til Gedved. Det var den gang, før eksamenskravene skruedes op til at kvæle livsudvikling, en skole for livet. Men kun i ringe månede anede han ved sit komme, hvad der her var for ham at hente. Han havde vel været på højskole, Saksild, men den var kun en slags fortsættelsesskole, hvor man kunde få nogen kundskaber banket ind. Beklæmt om hjærtet gik han til den første time. Den gjaldt verdenshistorie, og *Peder Bojsen* begyndte på Roms historie. I en fart havde han Simon med, og denne time blev en uforglemmelig indgang til den herlige tid, han levede i Gedved.

Forstanderen, Bojsen, forstod at fange deres sind og tanke både i og udenfor timerne. Nordens mytologi, Bjørnsons virke, Garibaldi og Njals saga er navne,

der fortæller om de midler, han brugte til ikke blot at beskue livet, men selv at leve med i det.

Martin Kristensen virkede ved sin rolige og stilfærdige, men *grundige* måde at fortælle på, så de måtte tænke over på, hvad de hørte.

Og *Ingeborg Bojsen*, som havde sang med dem, ja, hun forstod at «tæmme bjørne», som det hedder i en brullupssang til hendes og P. Bojsens brullup.

Tiden løb. Han var i ældste klasse, og spørgsmålet: hvorledes skal *du selv* fortælle, trængte på. Da kom *Budstikke-Bojsen* til bys, og seminaristerne bad ham fortælle for dem; og det hjalp ikke, han klagede over træthed, han måtte sige ja.

Stilfærdig gik han op på katedret i 3die. klasse, satte sig og så ud over flokken med et vemodigt udtryk. Så begyndte han: Det er naturligt, at I kan ønske at vide en gammel religionslærers måde at tage undervisningen på. Det første, jeg da vil sige, er, at jeg endnu forbereder mig til min undervisning. Det er nødvendigt for at få den tilbørlige sikkerhed og fasthed i undervisningen, og den giver læreren en glæde, som har stort værd. — Derpå fortalte han om den Guds mand, som gik Guds ærinde til Jeroboams alter, en fortælling, som optog tilhørerne i den grad, at fortælleren var ude af døren, inden nogen rørte sig.

Her, under denne undervisning, begyndte Simon at ane sin måde at fortælle på. Det blev ikke F. E. Bojsens, men han havde løst de bånd, der havde ligget om hans følelse på det punkt. —

I 1870 blev han færdig i Gedved, var så soldat i Aarhus og skulde nu se at få fat som lærer. Han var da først et par vintre ved en privatskole i *Tørring* nordvest for Vejle. Det var større børn, han

havde med at gøre, og mange af dem var flinke, så han fandt, det var en god plads for ham. Fra Novbr. 74—78 var han derpå friskolelærer i *Veje* på Fyn, og det var således med rig udvikling, han kom til Rudme, og det kunde nok gøres nødig, for der kom snart en storm at ride af.

Da *Simon Sørensen* den 8 Nov. 1878 kom til Rudme, var begge skoler i sognet lukkede på grund af smitsot. En fjorten dages tid efter, da sygen var forbi, gik han op til skolekommissionens formand, pastor Bertelsen, for at høre, om han måtte begynde at holde skole.

«Det kommer ikke mig ved», fik han til svar.

Simon mente, at når skolen var lukket af det offentlige, måtte den også have lov til at genåbnes af det offentlige.

Dertil svarede Bertelsen: «De kan begynde for mig, når De vil».

Det var hans velkommen til Simon Sørensen, og hvad det betød, skulde vise sig i det følgende forår. Meningen var nemlig den, at Simon skulde have kommet og pænt bukkende fræmlagt sit lærebrev og bedt sig godkendt som lærer ved friskolen. Men hverken han eller nogen tænkte på sligt.

Det faldt lidt tungt og trøvt for Simon i den følgende vinter. De ældre samledes ikke i skolen, så det var, som der ingen «skolekreds» var, og de unge, der samledes Løvrday aften, var, tyktes han, en afsluttet kreds, han ikke kunde komme ind i. Han havde ikke Jonsens natur til at finde indgang, og denne havde — selvfølgelig — gennem 8 år sat et vist præg på kredsen. Da kom pastor Bertelsen ham

til hjælp uden at ville det. Man kan også i uforstand gøre gavn.

En dag i April fik Simon brev fra præsten, at han en nævnt dag skulde møde i Herringe skole med friskolens børn til eksamen. Det var en aldeles ulovlig tilsigelse; ti var friskolen anerkendt, skulde kommissionen møde i den, var den ikke, skulde de enkelte børn tilsiges gennem deres forældre. Men Simon var ikke så lovkyndig, at han kunde give præsten *den* tilbage. Han gik da ned til Jørgen Andersen, der var medlem af skolens styrelse, og tog ham på råd, og de enedes om at sammenkalde styrelsen. Efter dens råd skrev Simon til præsten og gjorde ham opmærksom på, at skoleloven af 30 Sept. 1864 fritog privatskoler, der til stadighed søgtes af mindst 10 børn, at møde i den offentlige skole til eksamen, og derfor vilde han ikke møde i Herringe skole.

Nu samledes skolekommissionen og lærer Creutz blev tilkaldt som særlig interesseret. Han var meget ivrig efter at få friskolebørnene til at møde i Herringe, men da han sladrede ad skole til sin nabo, kbmd. *Jensen*, der var af friskolens folk, var Simon stadig vel underrettet, om hvad der foretoges af kommissionen. Denne sendte nu Simon en skrivelse, hvori der meddeltes ham, at han ikke var anerkendt, og at han derfor havde at møde med børnene på fastsat tid og sted.

Simon svarede, at han ved skolelærereksamen var anerkendt dygtig til at forestå en skole, og forældrene havde anerkendt ham ved at vælge ham til lærer, og han fremlagde samtidig en erklæring som

så: At Simon Sørensen har forevist os sit eksamensbevis med hovedkarakteren *Duelig*, attesteres herved.

Jørgen Andersen. Peder Jørgensen.

Så kom der bud fra Bertelsen, at skolekommissionen vilde komme ud i friskolen at holde eksamen til den fastsatte tid, og således blev det.

Da de mødte, gav Simon dem en liste med børnenes navne, smukt linjeret til karaktergivning, og han meddelte dem med det samme, at skolens styrelse havde bestemt, at de vilde bruge den ret, loven gav dem, at tage en anden præst som tilsynshavende ved religionsundervisningen. Han havde endnu ikke været der, da fristen havde været så stakket, men så snart det var sket, skulde hans erklæring blive kom. tilstillet.

Så begyndte eksamen. Børnene læste, skrev og regnede; og dermed var de færdig. Det hele varede næppe over en time. Bertelsen beklagede sig nu over, at han var bleven afskediget som religionstilsynshavende, men ingen beklagede ham; han havde selv været ude om det.

Sognepræst *Lorentzen* i Ryslinge kom nu til Rudme for at tilse religionsundervisningen. Simon Sørensen fortalte et stykke bibelhistorie for børnene, og bagefter talte *Lorentzen* med dem på sin egen rare måde uden smag af katekisation, så alle, børn, forældre og lærer var glade ved det. Derpå sluttede han med at sige, at han havde holdt eksamen over læreren, men ikke over børnene, og han (læreren) var den rette at holde eksamen over, for havde han noget at yde, fik børnene nok udbytte af undervisningen.

Lorentzen udtalte, at skolekom. kunde kræve enkeltkarakterer for børnene. «Men nu vil vi prøve»,

sagde han, «om de ikke vil nøjes med en erklæring om, at religionsundervisningen er godt ledet». Han skrev da en sådan, og den blev sendt Bertelsen, og de tænkte, at dermed havde sagen ende, men det var bos.

En Søndag kort efter, da Simon var i Ryslinge kirke, kom Appel hen til ham og meddelte, at Lorentzen vilde tale med ham. Gmd. Rasmus Albrektsen i Volstrup, der hørte til forældreskaren og også var i kirke, fulgte med Simon op til Lorentzen.

Ved synet af Simon udbrød præsten: «nu skal De høre, hvilket skrækkelig menneske De er!» Han oplæste så en klageskrivelse fra skolekom. i Herringe til skoledirektionen for Salling herred over S. Sørensen. De kunde ikke med den lærer, der var i fri-skolen, nøjes med Lorentzens erklæring, og de ankede over, at Simon ikke lod skolekom. udskrive børnene til konfirmation, men gjorde det selv.

Desværre havde Bertelsen ikke for skik at føre noget som helst ind i skolekom. protokol — den har lutter hvide blade for den tid —, i provstearkivet findes skrivelsen heller ikke, og Simons afskrift er væk, så dens indhold kan ikke gives nøjere.

I sin svarskrivelse til direktionen henviste Lorentzen til den liste, som var forelagt skolekom., da den holdt eksamen; den viste, de havde ikke givet særkarakterer, og så havde han ikke troet, at det var fornødent, at han gjorde det, men han skulde gerne imødekomme skolekom. ønske.

Han skrev da på nævnte liste ud for det første barns navn: Har i forhold til sin alder meget god religionskundskab, og siden nedenunder ud for hvert enkelt navn: ligeså — ligeså.

Dermed ophørte krigen, i det dog direktionen gav kommissionen medhold i, at det var den, der skulde foretage udskrivningen.

I denne kamptid begyndte Simon at mærke, at han havde en forældrekreds bag sig, men han fandt ellers, at der skortede meget i, at der var det samliv og det fællesskab i kredsen, der burde være. Af sin nabo *Marie skræders*, Lars Pedersens enke, hørte han om, hvad der havde været i Eskesens og Olesens tid. Det måtte være hendøet, mens skolen sad til huse og havde en ungarl til lærer. Det, der skulde være midtpunktet, lærerens hjem, fandtes ikke, og Jonsens flittige husbesøg kunde ikke bøde savnet. Et skridt til det bedre var gjort, da den 3dje skolebygning rejstes, men endnu var det for småt. Simon følte, at han kunde gøre en tjænergerning; men hvorledes skulde den komme i gang, for han tiltroede sig ikke ævnen at være banebryder.

Men når savnet er stærkest, dages hjælpen. Simon fik sig en kone, og der blev et hjem. Brulluppet stod d. 13 Oktbr. 1881, og bruden var *Ane Hansen* fra Vejle på Fyn. Her var hun født d. 31 Decbr. 1855. Hun havde været elev på Askov højskole 1878 og nu for nylig halvdelen af sommeren 81. Det var ikke glimrende kår, hun gik ind til, i det S. Sørensens løn i disse åringer knap havde nået 300 kr., og det ikke kan have været store skillinger, hans drejbænk kunde «svorre» sammen i fritiden. I det stykke var hun gammeldags, hun spurgte ikke om udkommet først og siden om gerningen.

I hende fik Simon en god støtte; ikke blot var hun ham en tro mage i det daglige livs besvær, men lod han sig forknytte, stod hun fast. Selvtillid var

ikke hans styrke, og selvhævdelsen kunde da somme-tider være «skral» nok; godt derfor, at han fik en kone, der turde være sin mening bekendt og turde værgе ham. Hun blev derfor ingen «rappenskralle», og han ingen klud; for der var krummer i dem begge, og de udfyldte hinanden til lykke for sig selv og gerningen.

Pastor Bertelsen blev forflyttet fra Herringe den 7 Marts 1882 til det fede Lindelse på Langeland. Der som her trøstede han sig med, når ingen kom til kirke: «Det er værst for dem selv!» Hans Eftermand hed *Verner L. Nannestad*. Han havde mådelige talegaver, men ejede en elskelig og ærlig sjæl, så han nåede alligevel at tale mange til hjærte. Han så ikke med bitterhed på sognebåndsløserne eller nærede uvilje mod friskolen, det mærkedes snart. Der havde gærne, siden skolen atter fik eget hus, været holdt «efterårsmøde». I 1880 var det endogså et tredages. Nu i 1883 holdt man også et sådant møde den 8de Sept., en fest til minde om Grundtvigs 100 års fødselsdag. Alle kredsens familier samledes, Nannestad holdt tale, og bagefter var der fællesspisning. Nannestad talte om, hvorledes den bojsenske slægt var kommen ind under Grundtvigs påvirkning. Alle var glade ved mødet, og Simon ikke mindst, han tyktes, at de nu begyndte at vinde noget af det, de havde savnet.

Siden har disse «høstgilder» været en regel.

Tre uger efter fyldte friskolen sine 25 år. Den gamle sanger, Morten Eskesen, mødte med et par sange. Den første begynder:

Det hele synes som en drøm,
som liden rislebæk,

der gød sig ud i tidens strøm
med bølgegangen kæk.

Den anden slutter med at vænde sig til Gud:

Tak, at du med barnelivet
i dit hus har livet tændt!
Tak, at du dit ord har givet
os til ret at vorde vændt!
Tak for himmelsk børnekår
i din nådes jubelår!

Og dette, at slutte den svundne tid med tak, er en lykkelig begyndelse på den ny, som skal oprinde, ti af tak vokser troskab og styrke.

Ved to højtider samledes kredsens folk, ved juletræ og høstmøde, og det efterhånd ikke blot til møde, men i møde; netop hvad Simon havde sukket efter. Og et drog et andet efter sig. Der dannede sig læselag: et i skolens nærmeste omegn, et i Findinge, et i Boltinggårdsskov og et i Volstrup. Simon Sørensen var fælles oplæser i dem alle, og han ledede samtalen. Han var en god oplæser; han tænkte selv over, hvad han læste, og han fik folk til det samme. I en følgende lærers tid er disse læselag flyttede sammen i skolen, hvor de har funden deres naturlige hjemsted.

Det stærke skel mellem sognebåndsløserne og sognekirkens folk, mellem friskolens og den offentlige skoles jævnedes meget ud i denne tid, ikke derved, at det hele blev til vælling; tværtimod, hver styrkedes i sit; men derved, at der kom en gensidig agtelse og forståelse frem. Dette skete ikke mindst ved pastor Nannestads færd og virke, men det var ikke øjeblikksarbejde, og vejen kunde tit være ham trang.

Ved et møde i friskolen udtalte han, at han følte

sig i samtakt med skolekredsen. Denne udtalelse fandt anstød mellem sognemenighedens folk og for at bevare sin indflydelse mellem dem, måtte han i flere år holde sig tilbage, til atter der blev ro. Men så gik det sådan, at der dannedes en foredragsforening med friskolens ny øvelseshus som samlingssted, hvor begge skolers folk var medlemmer. Og det gik udmærket, mens Nannestad var i Herringe. Ved hans

Friskolen af 1877 og 1885.

forflyttelse til Ubby ved Kalundborg i 1893 enedes man da også om at give ham en mindegave, og den blev ham overrakt ved en festlighed i Rudme friskole.

Som skoletilsynsmand var Nannestad ypperlig. Da han med skolekommissionen havde holdt eksamen et par gange, indstilledes eksamenerne et års tid. I steden kom han jævnlig på skolebesøg og hørte på undervisningen snart i et fag, snart i et andet. Ved

en sådan lejlighed sagde han: «det væsentligste for mig som skoletilsyn er, at jeg kender læreren i skolen. Vil og kan han noget, får børnene noget; fordi manden er betingelsen for skolens værd for børnene.»

Da der var bleven større fordragelighed i sognet, blev der atter holdt eksamen. Ved den lejlighed forefaldt følgende: Han havde valgt et digt til at prøve børnenes læsefærdighed på. Efter tur kom de hen til ham for at læse, han var nemlig tunghør. Børnene kendte ham og kom utvungent derhen. Da var der en pige, som kom til at læse et vers, der endte med et fræmmed ord; det oversatte hun med et dansk, der rimede og gav meningen. Da hun var færdig, sagde han: «det var udmærket! Du har forstået det. For det gælder om, at vi forstår, hvad vi læser».

Som årene var gået, var skolens rum bleven for små. Simon og Anna havde fået børn, og ungkarlejligheden vilde ikke vel strække til; børnenes tal i skolen var i opadgående, og gymnasterne havde alt fra første dag kunnet fylde øvelseshuset. Bygningerne kunde da trænge til udvidelse, men det var knap, man turde tale derom, for hvor skulde pengene komme fra? Men der hjalp ingen kære moder, man måtte til det. Man samledes i skolen, en plan blev fræmlagt, om man kunde få tegnet tilstrækkeligt til rente og afdrag af byggesummen. Simon sad på tørvekassen ved kakkelovnen og begyndte at optegne fra en side af, og da han var færdig, viste det sig, at man havde pengene. Så kunde man med en glad og fornøjelig stemning skilles ad.

I sommeren 1885 byggede man så et nyt øvelseshus, 25 alen langt og 12 alen bredt, det kostede 2850 kr. Det gamle øvelseshus omdannedes til skole-

Lærer Simon Sørensen med familie.

stue, og hele den østlige fløj udnyttedes til beboelse. Det var et godt hyp, men det blev ikke det sidste.

Ved fastelavnsmødet i Odense 1883 talte *Fr. Nygård*, den gang præst på Mors, bl. a. om vigtigheden af, at friskolen lagde nyt arbejde til det gamle ved at optage naturkundskab i sin undervisning. I årene der om ved var disse og lignende tanker og forslag fræmme ved friskolelærernes sammenkomster, ja der udvikledes en hel kappestrid om at foreslå ny fag i friskolen. Der var kommen en hel visdomsraptus ind, sagde Simon Sørensen ikke ueffent. Det var, som den gamle tro, at børnene inden udgangen af skolen skulde være forsynet med kundskab for hele livet, var vågnet op og kom fræm igen i lidt andre klæder. Det var, som glemte man, at fagene først og fræmmost skulde være ævneudviklende og viljeopdragende, og det bliver de ikke ved mængden, men ved, at læreren kan vælge og vrage, så han beholder de fag, han fuldt ud kan magte.

Jens Nørregårds tale ved fastelavnsmødet i Odense 1884 var stærkt æggende til at drage kundskabssporene end dybere, så børnenes vilje derigenem ledes af læreren på gode baner. Friskolelærer *Lavrs Rasmussen*, Ringe, blev en varm fortaler for fortsættelsesskoler, og ved et menighedsmøde lagde han tanken fræm om en sådan skole, så planen vandt tilslutning i forsamlingen, og det blev besluttet, at der skulde gøres et forsøg hos ham den følgende vinter. Det blev ikke i nogen stor stil. Til «hjælpe-lærere» søgte han og fik sine friskolenaboer: *Kr. Appel*, *Simon Sørensen* og *Peder Pedersen*.

Dette forsøg gjorde, at Simon fattede den plan at lade de ældste børn hjemme hos sig få en udvidet

undervisning med flere fag og timer om aftenen. Hans hjælpen til i Ringe hørte som følge deraf op.

Forsøget gik så godt, at børnene i den følgende vinter blev delt i 3 klasser, og Ane blev lærerinde for yngste klasse. Men nu kom det til at knibe på en anden måde; der var kun en skolestue, og Simon med sin tredjeklasse måtte derfor nøjes med et lille rum, der langt fra var hyggeligt, og hvor han tit måtte sidde i den åbne dør. Da han ikke mente, han havde helbred til det, krævede han af skolekredsen en skolestue til, om han skulde fortsætte. Men skolekredsen turde ikke sætte sig i større kostningsgæld; de havde for få år siden bygget øvelseshus m. v. og nylig lagt 200 kr. til lønnen, så den var oppe på 800 kr., for at Simons kunde holde pige, da Ane skulde holde skole. Nej, mere gik vist ikke.

Følgen blev, at Simon ikke optog flere i 3dje-klassen, nogen var gået ud, og han arbejdede så med et «rumparlament» den følgende vinter. Dermed vilde treklassedelingen have været ud ad Sagaen, om der ikke var bleven taget fat på en anden måde, men det blev der. Forældrene syntes om de tre klasser, og i 1891 byggedes «den lille skolestue», og tredelingen kunde vedvare. Byggeudgifterne løb op til c. 850 kr. og heraf betaltes straks c. 400 kr., medens resten kom på afdrag.

1888 blev der bygget et andelsmejeri ved Rudme. På dette blev *Kristen Kristensen Tange* bestyrer, ham, der nu er forstander på Langelands højskole. Han var ung, kun 23 år, og temmelig grøn. Han havde været en vinter på Mellerup højskole og en vinter på Askov. Han vilde gärne, ivrig, som han var for at udrette noget, tage del i ungdommens opdragelse,

og han tilbød derfor Simon Sørensen at hjælpe ham i aftenskolen, og tilbudet blev modtaget. Men det bragte intet gode. De var altfor uens i natur og udvikling til at kunne arbejde sammen, og det endte med, at Simon i bitterhed jog Tange bort, medens denne med stor harme så sig kasseret. Tange tog så fat og holdt aftenskole på mejeriet, og da en del af de unge, som før havde samledes i friskolen, sluttede sig til der, holdt Simon helt op en vinterstid. «De går til Tange, mig kan de udenad», sagde han; han havde lovlig let ved at tabe selvtilliden.

Når vi nu drager i minde, at han altid havde søgt at samle, forstår vi, hvor denne deling måtte pine ham.

Da så ind i 90erne helbredet blev mindre godt, hans fødegård blev ledig, pastor Nannestad afløst af en, som han syntes, buldrende herre, fattede han den beslutning at opgive lærervirksomheden og gå til landbruget, og således blev der lærerskifte 1894. Simon Overgård, som han hedder i sin nuværende stilling, sidder fremdeles som arvefæster i Rude og som skattet medlem af Odder valgmenighed.

Rudme friskole havde i hans tid vundet godt fræm ikke blot med bygninger, men i børnetal. Da han kom i 1878, var der 27 børn i skolen, ved hans afrejse netop dobbelt så mange.

Andreas Madsen.

Afløseren hed *Andreas Madsen*, og han havde, hvorvel han er født i Lumby-Tårup ud ad Sletten, sine rødder i Sydfyn. Hans fader hed *Mads Jørgensen* og var født i Vantinge. Mens han tjænte på Nordskov, kom Agerbæk til Espe som præst, og om ham

flokkedes nu de opvakte. Til dem hørte Mads ikke, og da han sammen med sine medtjenere gik til gudelig forsamling en gang, var det for at gøre grin med det hele. Det blev imidlertid Indledningen til, at han selv blev af de vakte. Han kom 1837 til at tjæne Agerbæk som avlskarl, og her blev han kendt med *Johanue Hansdatter*, en husmandsdatter fra Vejstrup, der var kommen til Agerbæks at tjæne, fordi hun var af troende forældre. Da Agerbæk flyttede til Østerhæsing, blev Mads forpagter og holdt så brullup med Johanne.

Ved Andreas Madsens fødsel d. 10de Avg. 1861 havde de i flere år boet i en lille gård på Lumby-Tårup mark. Ret før jul 1873 døde Mads Jørgensen barneglad i kristentroen, som han forhen til så stor trøst havde vidnet om ved så mangt et dødsleje. Men Johanne har overlevet sin mand i mange år. hun er endnu i live, og hun har havt stor indflydelse på sønnen Andreas.

Han gik i skole hos friskolelærer Hans Nielsen i Stige, en meget ejendommelig natur, og blev konfirmeret af Ludvig Helveg i Odense, og han mindes med glæde konfirmationsforberedelsen og gudstjenesterne i Hospitalskirken. Han arbejdede ved landbruget til sit 18de år og kom derefter i saddelmagerlære. Han kom nu på Vallekilde højskole, og her hos *E. Trier* vantes hans lyst til at være friskolelærer, men han vilde have seminariuddannelse. Da Trier spurgte ham, hvorfor han vilde det, svarede han, at han ikke vilde være ringere uddannet end lærerne ved den offentlige skole. Han var derefter på Gedved seminarium og tog eksamen 1884.

Han var infanterist i Nyborg i sommeren 1886.

men begyndte ellers på *Elholm* friskole umiddelbart ved sit fødehjem 26de April 1885. Han holdt brullup den 27de April 1889 med *Dorthea Hansen*, som var født den 26de Juni 1861 på gården Kristiansholm på Vesterlunde mark på Sletten. Hun havde som barn gået i Lunde almueskole og havde som voksen været på Vøllekilde højskole hos Trier. Hun har siden deres giftermål havt kursus i håndgerning og gymnastik, og hun har i det hele været en god støtte for sin mand ved hans gerning, men børn har de ingen af selv.

Det var i April 1894, de flyttede ind i Rudme friskole. Det var ikke nogen lang rejse, men det var alligevel, som de var flyttet til mildere egne. Fuglesangen fra skovene hilste dem hver morgen, og snart tog træerne deres majdragt på. Børnene var langt livligere end dem på Sletten, næmme at blive kendt med og rare at have med at gøre. Og om Søndagen var der altid godt følge at få til Ryslinge valgmenighedskirke.

Flittigt blev der arbejdet skolen, for Andreas og Dorthea forstår at sætte børn i arbejde, men naturen blev ikke helt glemt over bog og tavle. Mangen gang drog flokken til skovs at lære at kende blomster og fugle eller fryde sig ved egernets raske færden i træer og buske. Håndgerning og gymnastik gik flinkt under Dortheas ledelse, og lærerparret blev således snart godt hjemme og vel lidt både af børn og forældre.

En gang om året kom skotekommissionen til eksamen, men den ny præst, *H. F. M. Koch*, havde ingen forståelse af friskolen, og han kunde gærne over for at komme i friskolen have skrevet som biskop Hans Brask i Linkøbing skrev i seglet: dette

gør jeg nødtvungent. Han sad gerne og kikkede i en bog, mens eksamen foregik, men dog således følgende med, at han kunde hugge ind, når han troede sig beføjet. En gang udbrød han, da de var færdig: «Gud ske lov! nu er der et år, til jeg behøver at komme igen!» Måske virkede det noget til ulyst, at sognepræsten fræmdeles ikke havde med tilsynet af religionsundervisningen at gøre; det var efter Lorenzens flytte fra Ryslinge bleven overtaget af præsten Karl Povlsen. Imidlertid blev der ikke, i hvert fald i flere år, krævet noget vidnesbyrd fra ham om skolens tilstand.

Sognerådsformanden, *Lars Andersen*, så mere velvilligt på skolen end præsten. Det nåede sig derfor nu i 1895 at få bevilget et tilskud af kommunekassen på 25 kr., medens friskolen hidtil havde sparet kommunen for udbetaling af så store skolepenge til den offentlige lærer, han skulde have 1 kr. pr. barn, der gik i skole til ham. Dem, der gik i friskolen, kunde han ingen få for.

Ungdommen blev heller ikke glemt i deres tid. Aftenskolen fortsattes om vinteren. Han fortalte, og hun læste. Og da Espe forsamlingshus var bygget, gik de hver 14de dag derover og holdt aftenskole på samme sæt. Gårdbestyrer *Niels Peder Rasmussen* i Findinge havde prøvet at samle ungdommen i denne by, før forsamlingshuset i Espe var rejst. Nu var han formand for Espe ungdomsforening og var god at samarbejde med. Det kunde gå meget hyggeligt i Espe, men det kunde også være lidt bøst at komme hjem, når regnen piskede på, og stormen slukkede lygten.

Også læsemøderne for de ældre blev fortsat på

den vante vis. — Den sidste sommer, de var i Rudme, var der skoleskovtur til Boltinggård Tveskov. Her havde på Sødunge friskolelærers forslag en halv snes friskoler sat hinanden stævne. Proprietær *Lausen* var en hyggelig vært. Han foreviste haven, og skoven var lege- og tumleplads. Her blev øvet krigsleg og boldspil, og der blev opvist gymnastiske øvelser, der blev sunget, og der blev leget og danset. Rudmebørnene

Lærer Andreas Madsen og Dorthea Madsen.

udmærkede sig ved, at mange af drengene kunde gå på hænder.

Andreas Madsens stilling til fortsættelsesskolen var forskellig fra Simon Sørensens. Han fandt, at det var en overbygning til børneskolen, vi godt kunde undvære. Særlig syntes han ilde om udpilning af børnene, før de var 14 år. Men i det hele fandt han, at når børnene fik en god undervisning indtil 14-års

alderen, trængte de mere til legemligt arbejde end til fortsat skolegang. Var der enkelte af børnene, der kunde magte mere end det daglige skolearbejde, gav han dem en ekstra time efter skoletid, og i hans dage var der ingen af børnene fra Rudme, der søgte efterskole.

A. Madsen og Dorthea var glade ved gerningen i Rudme. De følte sig støttede af forældrene, der viste en offervillighed, som gjorde godt. De var glade ved at høre til valgmenigheden i Ryslinge. Børnetallet var stigende og nåede 60; så der var ingen armod at øjne. Men desuagtet blev deres ophold i Rudme ikke af lang varighed, kun 2¹/₂ år. Hvorfor fik de bisse-læder i skoene? Var det fordi Andreas Madsen ikke kunde få husflidsskolen til at gå, eller stødte han nogen, da han fik afholdsforeningen i gang? Ak nej, slet ikke af slige grunde. Der var andet ved det.

Ude i Lumby-Tårup, deres første skolekreds, gik det mindre godt, og de kom da der ude fra med stærke anmodninger til dem om at vænde tilbage; ellers vilde skolens saga snart være ude. Kun modstræbende sagde de ja; der var så meget at slippe, men ja blev det, for skolen derude måtte ikke gå ind.

Det var ikke for fordelens skyld, de flyttede, det regnestykke er let at gøre op. I Rudme var lønnen 800 kr., fri bolig og brændsel; i Elholm skulde de have 600 kr. og selv skaffe sig bolig og brændsel. — Som mindegave førte de med sig til Elholm et regulatorur. Når det slog, ja når det slår, er det for dem som en hilsen til dem fra Rudme.

Så gik skolen derude ikke i staa, men den trives vel, er bleven udvidet på forskellig vis og har holdt sin 25 års fest. Der er bleven anlagt en skolehave

ved den, som vel er værd at tage i øjesyn, og Andreas Madsen og Dorthea står fræmdeles for styret.

Kristian Povlsen.

Rudmekredsen måtte atter til at søge lærer. Det blev *Kristian Povlsen* fra Skåde ved Århus. Her blev han født den 30te Juni 1862. Hans fader var lærer ved den offentlige skole i Skåde, og han var efter tid og omstændigheder en frihedsmand både kristeligt, politisk og på skolens område. Dog måtte børnene i skolen lære Balslevs lærebog på ræmse til kvide for Kristian, da han begyndte at «tænke».

Konfirmationsforberedelsen skete hos historikeren Chr. Fabritius, men han spildte ikke sin visdom på de søllige børn. De fik i det sted dygtig lange lektier for i lærebog og bibelhistorie, samt et utal af salmer at lære udenad. Der gik megen råhed i svang blandt præstebørnene, og der forefaldt stygge ting mellem drengene, så den gode præst truede de værste af dem med bortvisning. Men råheden tiltrak ikke Kristian.

Lærer Povlsen sluttede sig til Bering valgmenighed, og de søgte til Testrup højskole til de store møder, der blev holdt. Her fik Kristian lov at komme med, og han fandt snart stor glæde i at deltage. Her var da noget, som kunde tiltale, noget for ham at tage med hjem.

Der var rigelig med børn i Skåde skole, og Kristian måtte derfor tidlig være «bihjælper», som det hed i gamle dage, hjælpe faderen, når børnene læste og lignende, og han fik således tidlig lejlighed til at øve sig i at undervise. Når faderen var ude, måtte han styre hele grejen, og så gik det løs med historier

men begyndte ellers på *Elholm* friskole umiddelbart ved sit fødehjem 26de April 1885. Han holdt brullup den 27de April 1889 med *Dorthea Hansen*, som var født den 26de Juni 1861 på gården Kristiansholm på Vesterlunde mark på Sletten. Hun havde som barn gået i Lunde almueskole og havde som voksen været på Vøllekilde højskole hos Trier. Hun har siden deres giftermål havt kursus i håndgerning og gymnastik, og hun har i det hele været en god støtte for sin mand ved hans gerning, men børn har de ingen af selv.

Det var i April 1894, de flyttede ind i Rudme friskole. Det var ikke nogen lang rejse, men det var alligevel, som de var flyttet til mildere egne. Fuglesangen fra skovene hilste dem hver morgen, og snart tog træerne deres majdragt på. Børnene var langt livligere end dem på Sletten, næmme at blive kendt med og rare at have med at gøre. Og om Søndagen var der altid godt følge at få til Ryslinge valgmenighedskirke.

Flittigt blev der arbejdet skolen, for Andreas og Dorthea forstår at sætte børn i arbejde, men naturen blev ikke helt glemt over bog og tavle. Mangen gang drog flokken til skovs at lære at kende blomster og fugle eller fryde sig ved egnets raske færden i træer og buske. Håndgerning og gymnastik gik flinkt under Dortheas ledelse, og lærerparret blev således snart godt hjemme og vel lidt både af børn og forældre.

En gang om året kom skotekommissionen til eksamen, men den ny præst, *H. F. M. Koch*, havde ingen forståelse af friskolen, og han kunde gærne over for at komme i friskolen have skrevet som biskop Hans Brask i Linkøbing skrev i seglet: dette

den vante vis. — Den sidste sommer, de var i Rudme, var der skoleskovtur til Boltinggård Tveskov. Her havde på Sødunge friskolelærers forslag en halv snes friskoler sat hinanden stævne. Proprietær *Lausen* var en hyggelig vært. Han foreviste haven, og skoven var lege- og tumleplads. Her blev øvet krigsleg og boldspil, og der blev opvist gymnastiske øvelser, der blev sunget, og der blev leget og danset. Rudmebørnene

Lærer Andreas Madsen og Dorthea Madsen.

udmærkede sig ved, at mange af drengene kunde gå på hænder.

Andreas Madsens stilling til fortsættelsesskolen var forskellig fra Simon Sørensens. Han fandt, at det var en overbygning til børneskolen, vi godt kunde undvære. Særlig syntes han ilde om udpilning af børnene, før de var 14 år. Men i det hele fandt han, at når børnene fik en god undervisning indtil 14-års

ved den, som vel er værd at tage i øjesyn, og Andreas Madsen og Dorthea står fræmdeles for styret.

Kristian Povlsen.

Rudmekredsen måtte atter til at søge lærer. Det blev *Kristian Povlsen* fra Skåde ved Århus. Her blev han født den 30te Juni 1862. Hans fader var lærer ved den offentlige skole i Skåde, og han var efter tid og omstændigheder en frihedsmand både kristeligt, politisk og på skolens område. Dog måtte børnene i skolen lære Balslevs lærebog på ræmse til kvide for Kristian, da han begyndte at «tænke».

Konfirmationsforberedelsen skete hos historikeren Chr. Fabritius, men han spildte ikke sin visdom på de søllige børn. De fik i det sted dygtig lange lektier for i lærebog og bibelhistorie, samt et utal af salmer at lære udenad. Der gik megen råhed i svang blandt præstebørnene, og der forefaldt stygge ting mellem drengene, så den gode præst truede de værste af dem med bortvisning. Men råheden tiltrak ikke Kristian.

Lærer Povlsen sluttede sig til Bering valgmenighed, og de søgte til Testrup højskole til de store møder, der blev holdt. Her fik Kristian lov at komme med, og han fandt snart stor glæde i at deltage. Her var da noget, som kunde tiltale, noget for ham at tage med hjem.

Der var rigelig med børn i Skåde skole, og Kristian måtte derfor tidlig være «bihjælper», som det hed i gamle dage, hjælpe faderen, når børnene læste og lignende, og han fik således tidlig lejlighed til at øve sig i at undervise. Når faderen var ude, måtte han styre hele grejen, og så gik det løs med historier

men begyndte ellers på *Elholm* friskole umiddelbart ved sit fødehjem 26de April 1885. Han holdt brullup den 27de April 1889 med *Dorthea Hansen*, som var født den 26de Juni 1861 på gården Kristiansholm på Vesterlunde mark på Sletten. Hun havde som barn gået i Lunde almueskole og havde som voksen været på Vøllekilde højskole hos Trier. Hun har siden deres giftermål havt kursus i håndgerning og gymnastik, og hun har i det hele været en god støtte for sin mand ved hans gerning, men børn har de ingen af selv.

Det var i April 1894, de flyttede ind i Rudme friskole. Det var ikke nogen lang rejse, men det var alligevel, som de var flyttet til mildere egne. Fuglesangen fra skovene hilste dem hver morgen, og snart tog træerne deres majdragt på. Børnene var langt livligere end dem på Sletten, næmme at blive kendt med og rare at have med at gøre. Og om Søndagen var der altid godt følge at få til Ryslinge valgmenighedskirke.

Flittigt blev der arbejdet skolen, for Andreas og Dorthea forstår at sætte børn i arbejde, men naturen blev ikke helt glemt over bog og tavle. Mangen gang drog flokken til skovs at lære at kende blomster og fugle eller fryde sig ved egnets raske færden i træer og buske. Håndgerning og gymnastik gik flinkt under Dortheas ledelse, og lærerparret blev således snart godt hjemme og vel lidt både af børn og forældre.

En gang om året kom skotekommissionen til eksamen, men den ny præst, *H. F. M. Koch*, havde ingen forståelse af friskolen, og han kunde gerne over for at komme i friskolen have skrevet som biskop Hans Brask i Linkøbing skrev i seglet: dette

den vante vis. — Den sidste sommer, de var i Rudme, var der skoleskovtur til Boltinggård Tveskov. Her havde på Sødunge friskolelærers forslag en halv snes friskoler sat hinanden stævne. Proprietær *Lausen* var en hyggelig vært. Han foreviste haven, og skoven var lege- og tumleplads. Her blev øvet krigsleg og boldspil, og der blev opvist gymnastiske øvelser, der blev sunget, og der blev leget og danset. Rudmebørnene

Lærer Andreas Madsen og Dorthea Madsen.

udmærkede sig ved, at mange af drengene kunde gå på hænder.

Andreas Madsens stilling til fortsættelsesskolen var forskellig fra Simon Sørensens. Han fandt, at det var en overbygning til børneskolen, vi godt kunde undvære. Særlig syntes han ilde om udpilning af børnene, før de var 14 år. Men i det hele fandt han, at når børnene fik en god undervisning indtil 14-års

ved den, som vel er værd at tage i øjesyn, og Andreas Madsen og Dorthea står fræmdeles for styret.

Kristian Povlsen.

Rudmekredsen måtte atter til at søge lærer. Det blev *Kristian Povlsen* fra Skåde ved Århus. Her blev han født den 30te Juni 1862. Hans fader var lærer ved den offentlige skole i Skåde, og han var efter tid og omstændigheder en frihedsmand både kristeligt, politisk og på skolens område. Dog måtte børnene i skolen lære Balslevs lærebog på ræmse til kvide for Kristian, da han begyndte at «tænke».

Konfirmationsforberedelsen skete hos historikeren Chr. Fabritius, men han spildte ikke sin visdom på de søllige børn. De fik i det sted dygtig lange lektier for i lærebog og bibelhistorie, samt et utal af salmer at lære udenad. Der gik megen råhed i svang blandt præstebørnene, og der forefaldt stygge ting mellem drengene, så den gode præst truede de værste af dem med bortvisning. Men råheden tiltrak ikke Kristian.

Lærer Povlsen sluttede sig til Bering valgmenighed, og de søgte til Testrup højskole til de store møder, der blev holdt. Her fik Kristian lov at komme med, og han fandt snart stor glæde i at deltage. Her var da noget, som kunde tiltale, noget for ham at tage med hjem.

Der var rigelig med børn i Skåde skole, og Kristian måtte derfor tidlig være «bihjælper», som det hed i gamle dage, hjælpe faderen, når børnene læste og lignende, og han fik således tidlig lejlighed til at øve sig i at undervise. Når faderen var ude, måtte han styre hele grejen, og så gik det løs med historier

og æventyr. Gennem dette vakte hans lyst til lærergerningen.

Om vinteren 1881—82 var han elev på Klank højskole, og han fortsatte så i det følgende år på det derværende seminarium, der forestodes af lærer *Aaes*. Da det ophørte, kom han til Gedved og siden til Ollerup, hvor han uddannedes videre under Kristen-Randers.

Han blev derpå lærer først i Ry friskole ved Himmelbjærget siden i Bøvling do. Derpå rejste han til N.-Amerika, hvor han opholdt sig henimod to år. Han var en tid lang knyttet til en søndagsskole, og han var her den mest yndede af lærerne, fordi han fortalte bibelhistorien udførligere og livligere end de andre.

Efter sit hjemkomme til Danmark var han lærer ved flere mindre højskoler: Try, Bælum og Galtrup. Nu i efteråret 1896 flyttede han altså til Rudme, efter at han forud havde holdt brullup med *Johanne Kirk* fra Vium. Hun var født den 27de Oktbr. 1861 og havde været Triers elev på Vallekilde. Siden havde hun været et år på Askov højskole.

Hurtig fandt de sig hjemme i rudmekredsen og tog de forskellige virksomheder op, der lå til skolens lærerfolk. Men det gav arbejde, de skulde ikke løbe op i sømmene. Især i vintertiden var der nok at gøre, når aftenskolen for de unge krævede en del forberedelse. Men det var et fornøjeligt og taknemmeligt arbejde for ham, ti det var en trofast skare, der samledes, man kendte ikke til frafald på halvvejen, men der mødte lige så mange mod April som ved novembertide. En sådan ungdom havde han ikke truffet før; den stod med forståelse af friskoleger-

ningen og havde en trofasthed i sammenhold, der søgte sin lige.

Ungdomsforeningen og foredragsforeningen lod hver afholde foredrag, men de var svagt besøgte, da hver forenings medlemmer holdt sig til sin forenings. Så kom de efter at gå i samlag, og det hjalp. Noget tilsvarende skete med læsemøderne. De havde jo hidtil været afholdt i mindre kredse. Det gav enten

Lærer Kristian Povlsen og Johanne Povlsen.

for meget arbejde for læreren eller for lidt udbytte for de mødende. Nu fik Povlsen dem alle til at samles i skolen. Kaffen, de plejede at opvartes med, hvor de forhen samledes, bryggedes nu af Johanne, mens konerne selv bragte «brød» med. Denne ordning viste sig heldig på flere måder. Her var lejlighed til alskens drøftelser og snak, og kredsens folk blev derved mere kendt med hinanden end hidtil, til gavn

for det fælles foretagende: skolen. At denne samling faldt i god jord, viste sig, for skolen blev propfuld, men — møderne fik navn af kaffemøder.

Forholdet til pastor Kock var godt. Han mødte hvert år til eksamen med de to menige kommissionsmedlemmer, men tilsynet med undervisningen i religion havde de ikke med at gøre; det besørgede Karl Povlsen i Ryslinge. Men Kock krævede aldrig noget bevis for, at K. Povlsen førte tilsyn end mindre oplysning om, hvorledes han dømte om den. Og Karl Povlsen førte forresten ikke tilsynet «stedligt».

Da der var 3 klasser, måtte Povlsen gjerne have en lærerinde; dog hændte det, at når en rejste om våren, hjalp han sig sommeren over, inden han fik en ny. Det var mest piger, som ikke var fuldt uddannede, men læste videre; så var omkostningerne ikke store.

Der var *Marie Pedersen* fra Ferridslev, som nu er i Indien ved Løventhals mission. Hun var svært god til at fortælle for småbørn.

Kamilla Povlsen fra Havndrup var meget dygtig til gymnastik, hvorfor hun ikke alene havde børnene, men også de voksne piger.

Maren Thomsen fra Herning havde præliminærekksamen.

Nikoline Jensen fra Tårs, tog senere lærerindeksamen.

Marie Jensen fra randersegnen.

Engang ved et «skolemøde» foreslog skræder *H. Jørgensen* fra Findinge, om det ikke var et forsøg værd at bruge Balslevs lærebog en lille bitte smule,

men forslaget vandt ingen tilslutning, og Balslev nåede ikke inden for skolens dørtærskel.

I disse åringer dalede børnetallet noget, så det kom ned på 40tallet, hvor det holdt sig i efterfølgerens tid. Med 1901 trådte loven i kraft om tilskud af statskassen samt reglen om, at kommunerne kunde yde tilskud af indtil 6 kr. for hvert barn uden at skulle spørge amtsrådet om forlov. Dette virkede derhen, at man fik tilskud ikke alene fra Ringe, hvorfra man havde fået i mange år, men også foruden Herringe, fra Espe og Ryslinge. Disse tilskud har været stigende, de udgjorde 1902 ialt 125 kr., i 1906 194 kr., og Herringe kommunes tilskud, der 1895 udgjorde 25 kr. er nu (1910) 125 kr. Der viser sig således hos disse sogneråd en stigende forståelse af, at børnene bør behandles ligelig; de skal ikke være stevbørn, fordi de går i friskolen; det gælder oplysning og færdigheder mere end systemer.

Skønt Povlsens befandt sig vel i Rudme, besluttede de sig dog til at flytte; en anden nærstående gerning trak dem. Han købte nogle tønder land i sin fødebys udmark, og her, i Skåde banker, lod han i sommeren 1902 en bygning opføre til et landbrugsbørnehjem. Her flyttede de nu over, da der var givet høstforlov, og den 11te Sept. kunde de modtage de første børn, og på dette sted og i denne gerning virker de fræmdeles.

Atter måtte kredsen til at søge lærer, og de fandt ham i *Karoline Rasmussens* friskole på Heden i Odense.

Jens Peder Frandsen.

Jens Peder Frandsen er født den 14de Decbr. 1865 i Bode, øst for Randers fjord, men sin barndom

kom han til at opleve på den anden side fjorden i Øster Tørslev. Hans fader var møller og en meget dygtig og anset forretningsmand, men synderlig åndelige interesse havde han ikke. Moderen, der var i slægt med Jens Dyrholm, var der i så henseende mere ved. Hun holdt meget både af at høre og at læse noget godt, og hun sang tit og gerne.

Sine fem første års skolegang fik han ikke meget ud af. Skolen var overfyldt (der var c. 55 børn i ældste klasse), og læreren var gammel og opslidt. Børnene fik ved indskrivningen et nummer, som de beholdt hele deres skoletid. Læreren og undertiden kammeraterne med brugte det ved tiltale. Jens Peder fik nr. 45. Balles lærebog skulde læres udenad, og da der var mange at overhøre, blev der sjælden megen tid til forklaringer. Mens de første var oppe, beregnede de følgende børn, hvad stykke de selv kom op i, og så måtte bogen fræm under bordet, og det pågældende stykke fik en overhaling. Dette ramseri lå ikke for Jens Peder; han måtte så mangen gang søge at klare sig med at gengive og forklare indholdet, og det bragte ham en dag følgende skudsmål af læreren: «tolv kan ræmse op, men ikke forklare; og femogfyrre kan forklare, men ikke ræmse op».

De sidste par år af hans skoletid kom det dog til at gå i en anden skure, i det de fik en ny lærer, *N. P. Holm*. Han var en udmærket mand og stærkt påvirket af Grundtvig. Eggen var den gang meget gammeldags, og hvad der var værre, kun lidet påvirket af åndelige strømninger. Intet under derfor, at han vakte forargelse hos mange ved sin måde at holde skole på. Men for Jens Peder blev det en fest at gå i skole, og Holm blev et etisk forbillede for ham.

Konfirmationsforberedelsen gav mindre end intet; det skulde da være, om man regnede de løjer for noget værd, de drev, inden præsten kom ind.

De unges legestuer og andre forlystelser var der ikke synderligt udviklende ved. Men efter hans forældres død, da han var 19 år gammel, kom han på Dalbyneder fortsættelsesskole, og her var der noget for ham at hente. Et frisk åndeligt pust vakte her til liv, hvad der hidtil havde ligget dvalebunden i sjælen. Hos forstander *Egens* og kone fandt han et nyt hjem, der blev af vedvarende betydning for ham, og tit har han søgt dertil om råd, når det stundede mod vanskelig dåd.

Frandsen var derefter et års tid på Gedved seminarium og fik så plads ved Karoline Rasmussens friskole på Heden (nu Sdr. Boulevard) i Odense, og her var han fra 1ste Oktbr. 1891 til Sept. 1902.

I Dalbyneder havde han vel hørt friskolen nævne, men nogen forståelse af dens værd og virke havde han ikke, da han kom til Odense, og derfor kom han og *Karoline Rasmussen* til at tage mange tag om den ting. Men det blev ikke omsonst; han lærte, hvad «skolen for livet» var; at det ikke er en vis sum af kundskaber, passende for det praktiske liv, ikke heller en eksamen med adgang til et sikkert og rundeligt levebrød, men at det er en påvirkning af barnets sjæleliv i overensstemmelse med dets natur, så det bedste i det kan komme til udvikling, hvad så siden i livet det skal være og vorde.

Odense er en rar by. Medens mange af vore købstæder står underlig fræmmede over for det af Grundtvig påvirkede folke- og kirkeliv, er det anderledes her. Ikke blot trives der en valgmenighed, men

3 friskoler, og der er en spillevende «Højskoleforening» med over 1000 medlemmer. Nå, så mange var det ikke den gang, Frandsen kom til bys, men den var dog i god gænge.

Her blev han dog snart hjemme, og i pastor *Emil Kock* fik han en præst, der havde stor indvirkning på ham til kristelig udvikling.

Lønnen var kun lille, og da han i 1897 havde holdt brullup med *Sofie Hald* fra Hammel, måtte han derfor tænke på at øge indtægterne, og de fik en lille købmandsforretning i gang, som Sofie passede, og som gav dem et sådant tilskud, at de kunde leve ordentligt. Men det, at arbejde med 2 så uensartede virksomheder som disse, blev dog i længden besværligt. En af dem måtte desuden altid være ved stampen, for ingen kunde vide, når butiksklokken kaldte. De kunde nok se, at en af delene, enten skolen eller handelen, måtte inden ret lang tid opgives.

Så kom kaldet fra Rudme, hvor man havde fået nys om, at han ikke sad urokkelig fast ved skolen i Odense, og han slog til, så han den *1ste Sept. 1902* overtog ledelsen af skolen i Rudme. Og de fortroed det ikke, da de var nået over det første år. Det var noget sejt, for Frandsen er ikke af de folk, der, så snart de flytter et sted til, er hjemme med det samme. Han skal have tid til at slå rod. Og så at flytte fra det kære Odense, hvor der var næm adgang til mange goder: læseforening, højskoleforening, møder og lignende, ja det voldte ikke liden ubehag. Landet syntes fattigt ved siden af byen.

Men alt som de blev kendt med kredsens folk, kom velbehaget i orden, og landsbylivets fordele viste sig. Megen tid fik han imidlertid ikke til at falde i

staver i, mens omplantningen kom i orden, det fik han som sine formænd at mærke.

At arbejde i en børneskole og at sætte børn i arbejde i en skole var vant arbejde for ham, om end der er forskel på købstads- og landsbybørn. Men at optræde som lærer over for voksne var noget helt ukendt for ham. Men her mødte nu ungdomsforeningens formand, *Rasmus Pedersen*, en søn af Peder

Lærer Jens P. Frandsen og Sofie Frandsen.

Pedersen og Sara i Volstrup, og bad ham tage fat, som hans formænd havde gjort. Det gjorde han, men i begyndelsen med en følelse af, at det var en noget tynd suppe, han opvartede med. At det dog ikke har været det bare vand, synes dog bevist ved, at tilslutningen for hvert år blev større; de sidste 2 vintre c. 60 elever.

Såkaldt «skriveskole» holdt han også i gang.

Den er en nødvendighed i Svendborg amt, når man vil have statsunderstøttelse. De rene kundskabsfag kunde den afdøde amtmand nok lide, men ikke «de fynske friskolers aftenskole», derfor foreslog han kun at uddele understøttelse til de aftenskoler, der drev på færdigheder, og det hele *råd* fulgte ham. Det kneb imidlertid med tilslutningen til skriveskolen, især i de første vintre.

Den vestlige fløj, øvelseshuset, blev flittig benyttet, ikke mindst af skyttekredsen. To gange ugentlig mødte karlene til gymnastik, en gang pigerne, og øvelserne blev ledede med kraft og dygtighed. Da Frandsen ikke var nogen dreven gymnastikleder, overtog en af skytterne gymnastikundervisningen med børnene. Denne tidlige og vedholdende gymnastik har da stået sin prøve sådan, at 24nde kreds er blandt de bedste i Svendborg amtsskytteforening, og denne amtsskytteforening er jo ikke blandt de bagerste i Danmark.

Både ungdomsforeningens og skyttekredsens «baler» holdes her i øvelseshuset. Det giver vel en del ulejlighed, ikke mindst for lærerens kone, men det fortrød ikke Sofie og følgelig heller ikke hendes mand. For det var fornøjeligt for dem at se, hvor kønt de unge kunde more sig. Spiritus var bandlyst, og der blev holdt op, mens legen var god, kl. 12—1. Man så også stadig ældre møde sammen med de unge, ikke for at vogte på, men for at fornøje sig sammen med de unge, om de end ikke drev det videre med dansen.

Frandsen skriver derom: «når der for tiden klages så meget både over misbrug af forsamlingshusene og over ungdommen, må der vel ligge noget

til grund derfor. I Rudme var der ingen klage, og der var heller ingen grund for en sådan. Jeg tror, man kunde lære noget ved at se på, hvorledes de yngre der kunde more sig sammen med de ældre. Jeg tror, at der, hvor det går dårligt ved de unges sammenkomster, der skulde de ældre forsøge at komme i godt forhold til de unge og gå med til deres baller osv. Det hjalp sikkert mere end at skrive i bladene.»

Læsemøderne for de ældre fortsattes fræmdeles, og de havde således slået rod, at de var uundværlige. Og til det, der hørte sig til for børnene, var foruden juletræet den årlige skoleudflugt, der nu altid var en købstadrejse.

Ved Frandsens komme til Rudme var hans løn sat til 1000 kr. og det halve statstilskud foruden fri bolig med have, samt en fast sum til brændsel. Med den løn tyktes han ikke, han kunde holde lærerinde, og børnetallet var da heller kun i fyrrerne. Men med den klassedeling fandt Frandsen sig dog ikke til freds i længden, og i 1905 kom han da fræm med sine anker, og efter at de var drøftede, blev det således ordnet, at han skulde have et tillæg i løn på 200 kr. årlig «til pigeløn», og så skulde Sofie have en yngste klasse, så tredelingen atter kunde gå i orden.

Men når der således byggedes, og der flere gange lagdes til lærerlønnen, vil man forstå, at skolekredsens udgifter var i stadig stigning. I 1898 balancerede regnskabet med c. 1100 kr., men nu i 1905 stod det på c. 1950 kr. Dette giver sig også udslag i kredsens love. I de ældste fra 1877 hedder det: Rudme friskole er oprettet og bæres af skolekredsen. Medlem af denne er enhver familiefader eller enke, hvis børn ordentlig-

vis nyder undervisning i skolen, samt enhver myndig person, der årligt yder bidrag til skolen, det være sig i penge, naturalydelse eller arbejde; dog er ingen medlem, før han af styrelsen er optaget og erkendt som sådan.» Dette vil i korthed sige, at det i det hele og store var hvert enkelt medlem, der selv fastsatte sin ydelse. I den senere lov (årstal er desværre ikke tilføjet) hedder det derom: «Medlem af foreningen er de, der yder de af bestyrelsen fastsatte årlige bidrag. Ny medlemmer kan de blive, som giver årligt bidrag til skolens opretholdelse, og dersom de har børn og vil have undervist i skolen, er de forpligtet at betale de af styrelsen fastsatte skolepenge. Styrelsen afgør i øvrigt, om en mand eller kvinde, der ønsker at indtræde i foreningen, kan optages.»

Der sker imidlertid også ved lovændringen en omordning i en anden henseende. I loven af 77 hedder det: «Kredsen antager og afskediger skolens lærer og slutter overenskomst med denne om de vilkår, på hvilke han beklæder denne post.

Læreren leder undervisningen i skolen uafhængig af styrelsen. Han optager elever i skolen og afsænder dem derfra.»

I den yngre lov hedder det derom: «Styrelsen antager og afskediger skolens lærer, men denne leder undervisningen i skolen uafhængig af styrelsen.»

Frandsen befandt sig vel under disse forhold og var vel lidt i kredsen. Det, der stundom kunde ængste ham, var, at mange familier nåede ud over «børneårene», så børnetallet tegnede til at synke. Men børnerigdommen på en egn vil jo altid svinge noget op og ned, og man skal ikke tage hatten af, før man ser manden; så det var ikke det, der gjorde det, men

der oprandt atter en «travrig» stund for Rudme friskole. Næsten alle dens lærere har efter sigende lidt så godt at være der, men dog skyndt sig derfra. Således gik det nu også med Frandsen.

I foråret 1908 blev der kaldt på ham fra Århus. Der var ved at vokse en friskole fræm, men de fandt, det var såre vanskeligt at finde en lærer, der kunde lede en byfriskole. Men her var Frandsen en erfaren mand, og derfor klæmte de på ham og det for alvor. Han følte sig ilde stedt, ti det er ikke Frandsens stærke side at fatte beslutninger. Glad var han ved Rudme; det forlod han nødig, men — kunde han hjælpe dem i Århus og virke noget godt, så var det også tiltrækkende. Enden blev, at han lovede sig til Århus, og således kom Rudme friskole til at skifte lærer omtrent i de samme dage, da den fejrede sin halvhundredårsfest. Afløseren blev

Jakob Jakobsen.

Han er født i Vejrum ved Holstebro d. 17de Juli 1872. Han har været på Jellinge seminarium, hvorfra han tog eksamen 1895. Derpå var han i et par år huslærer i Husby præstegård ved Ulfborg og siden lærer på forskellige mindre højskoler 1897—1900. Han blev derefter forstander for Givø højskole indtil 1906, hvorefter han var ved bladvirksomhed på Sjælland, indtil han den 1ste Nov. 1908 tiltrådte pladsen ved Rudme friskole.

I anledning af halvhundredårsdagen holdtes den 28de Sept. 1908 en festlig sammenkomst i Rudme

friskole, hvor skolens forældre og venner mødtes med de tidligere lærere med Morten Eskesen i spidsen. Der var mange mennesker til stede, og det blev en smuk og fornøjelig sammenkomst, hvor der blev udtalt mangan en tak for tiden, der svandt, og gode ønsker for skolens fremtid.

Folk samlede sig i skolens gård, og da det som ved det forhen omtalte møde for 31 år siden var dejligt vejr, kunde hovedtalerne holdes her ude.

Lærer *Frandsen* bød velkommen, hvorpå valgmenighedspræst *Karl Povlsen* talte om hjemmenes forhold til børnene. Han dvælede først ved, hvad et hjem skal være: et afbillede af det store hjem hos Gud. Forældrenes stilling over for børnene skal være som kongens, profetens og ypperstepræstens. I hjemmene skal fars og mors ord være kongebud, og deres magt skal være ubetinget. Jo mere der er af den ubetingede magt og myndighed i et hjem, des lykkeligere er det. Forældrene skal ikke blot kunne sige *ja* til deres børn, de skal også kunne sige *nej*, fordi børnene må lære at være nøjsomme og at beherske sig. Ti hele livets kunst består i at *sige ja og nej*, hver til sin rette tid.

Unge mennesker har så let ved at *være med*, og det er i sig selv noget godt. Men det er lige så vigtigt at *kunne stå imod*.

Når forældrene skal være børnenes profeter, vil det sige, at de skal være deres lærere. Hele hjemmet er en skole for barnet, og der nås videre end i nogen anden skole. Intet i den hele verden er mere bestemmende for barnets fremtidsvej end den undervisning, det får i sit hjem.

Den ypperstepræstelige gerning består i at bringe

offer og fræmbære bønner. Der er næppe nogen mere offervillig kærlighed end moderens til sit barn. Hun tager selv tornene og giver barnet roserne. Også forbøn har forældrene god lejlighed til at fræmbære. Forældrenes bøn begynder ved barnets vugge og varer ved til deres sidste åndedræt. Det er et fattigt menneske, der ikke bliver bedt for, og det er et våbenløst menneske, der ikke har lært at bede.

Taleren sluttede med at bemærke, at når han ved denne lejlighed havde omtalt hjemmenes forhold til børnene, så var det, fordi friskolen netop skulde hjælpe forældrene med den tredobbelte opgave: at være konge, profet og ypperstepræst for deres børn.

Derpå talte *Morten Eskesen*.

Han fandt det nødvendigt i vor tid flittig at minde om, at skolen skal være hjemmets skole. På dette grundlag begyndte han her for 50 år siden, og hans opgave var at opdrage børn til mennesker, der kunde tænke, hvad de føler, og sige, hvad de tænker, og ved, hvad de siger. Taleren mindedes en del mennesker, han i sit lange liv havde været sammen med, og begivenheder, han havde været med i. Han fremsagde et digt, han havde skrevet om morgenen, og sluttede med at takke for det arbejde, der var udført i friskolen, siden han forlod den.

Der blev nu sungen en sang af *Eskesen*, og man flyttede så ind i gymnastiksalen, hvor der var dækket bord til fællesspisning. Under denne blev der vekslet med taler og sang.

Med undtagelse af *Jens Olesen*, der er død, og lærer *Jens Jensen*, Skovby, der kun har været lærer ved skolen i kort tid, var alle de tidligere lærere til stede, og de tog ordet omtrent i *aldersorden*.

Først talte *Lavrids Jonsen*, nu i Hundie på Sjælland, så *Simon Sørensen*, nu gårdarvefæster i Rude ved Odder, derefter *Andreas Madsen*, Elholm, børnehjemsforstander *Kr. Povlsen*, Skåde, og *Peder Peder- sen*, Søllinge. De mindedes alle deres ophold i Rudme med glæde og tak og ønskede en god fremtid og fortsat trivsel i det gamle Spor.

Endvidere talte friskolelærer *Martin P. Rudum*, Sødinge, der er en gammel elev og en af «De gamle», pastor *Karl Povlsen* og friskoleforeningens formand *Lavrs Rasmussen*, Ringe. Den sidste takkede for godt noboskab og samarbejde. Især nævnte han Jonsen, sprang derfra til *Andr. Madsen* og rettede en særlig tak til den nuværende lærer *J. P. Frandsen* og bød velkommen til den tilkommende lærer, *J. Jakobsen*.

Frandsen mindede om, at der var grund til at bede om, at vi må få lov at beholde friskolen, ti der er stærke kræfter oppe imod den. Han takkede for den kærlighed og velvilje, han og hans familie har mødt i de 6 år, de har været der i kredsen.

Lærer *Jakobsen* takkede for det velkommen, der havde lydt til ham. Han vilde betragte det som sin opgave at få skolens fremtid knyttet til dens store og gode fortid. —

Selvfølgelig kunde en sådan fest, der havde gået så kønt og jævnt, ikke undvære sit andendagsgilde, og til dette mødte da børnene og de unge. Eskesen havde været ude på en tur sammen med en kending, og det lod først, da de kom tilbage, som han var træt, men da der kom bud, at de unge gerne vilde se og høre ham mellem sig ovre i øvelseshuset, var det, som al træthed var som bortblæst, og vi så nu det kønne syn, at den ældste og de yngste i Rudme

friskole flokkede sig for i fællesskab at fejre det gode, Gud havde givet dette sted i og med friskolen. —

Lad mig så til slutning på disse optegnelser fra Rudme friskoles halvtredsindstyve år ønske, at den ånd, der har hvilet over og værnet gerningen i den, aldrig må blive husvild der. Gid den vinde og vare til velsignelse for de enkelte hjem og hver person i det! Gid skolen altid bedre må forstå den opgave at være hjemmenes tjæner!

KILDER.

1. Morten Eskesen og hans bøger, af disse især:
Minder og udsigter (Odense 1881).
Holtebødkeren (Odense 1883).
  2. Skriftlige og mundtlige meddelelser fra alle lærerne ved skolen, afdøde J. Olesen undtagen, men her er hans datter, Marie O., trådt i steden.
  3. Herringe præstearkiv og skolens protokoller og regnskabsbøger.
  4. Rigsarkivet i Kbhvn. og landsarkivet i Odense.
  5. Mundtlige meddelelser fra egnens folk, særlig kan nævnes Hans Johansen og Jørgen Andersen.
  6. Fyns Tidende, Fylla, Højskolebladet og Bavnem.
  7. Forfatterens egne optegnelser og minder.
  8. Adskillige mindre, trykte, skriftlige og mundtlige oplysninger fra forskellige bøger, steder og personer.
-